

Излиза на 15 и на 30 съ-
вн месеци.

Писма, статии и дописки
са испроваждатъ до Ивана А-
жепова въ Букурещъ, до Р.
Бажкова въ Русчукъ, до Д. В.
Хранова въ Видинъ и до кн.
„Промышление“ въ Ц/градъ.

Администрацията са на-
мира на Str. Sv. Anton, N° 14.

ЗНАНИЕ

Годишната цѣна на въ-
стникътъ е:

За Ромъния . . . 12 фр.
За Русчукъ и
Австрия 14 „
За сичка Ев-
ропейска Турция . . . 16 „
За Россия 5 р

Неплатени писма са вжр-
чатъ назадъ.

ИЗДАНИЕ ЗА НАУКА И ЛИТЕРАТУРА.

**

Днеска вече нѣма правда,
Нѣма доброта, —
Хората са звѣрски хапатъ . . .
Подлостъ, гнусота
И ненавистъ бързо растатъ,
Богато цвѣтатъ;
А честността и любовта
Въ жгальтъ сѣдатъ
И хвалятъ са съ прошедшето,
Съ своятъ златенъ вѣкъ,
Когато е на човѣкътъ
Братъ билъ пакъ човѣкъ . . .

ГОРПИНА

(Отъ Марка - Вовчокъ).

I.

Ожени стари Якименко синътъ си, и такава не-
вѣста зема, щото ни съ приказница не може да са
разкаже, ни съ перо да са опише! Бѣлолица, ху-
бавица и весела, а такава кикотуша, като чурулига!
И изъ къщи шета, и по дворътъ припка, и работа
вжрши, и пѣе, и смѣе са, — далече и далече звѣнти
нейниятъ гласецъ. Щомъ захване да са приближава
деньтъ, тя са е вече пробудила, като рано пиленце,
тя вече припка, тя вече работи едно друго! И на
свѣжъртъ си угоди и послужи, и мжжтъ си помилва
и попригжрне, и работата си не оставя . . . Глѣ-
дашъ, а у нея сичко вече свѣршено.

Живѣха тие съ мжжтъ си щастливо, сжгла-
сно и любовно. А старата свѣжрва, като ги глѣ-
даше, благодареше милосърдниятъ богъ. Само едно
ги опечалваше: Дѣчица имъ не даде господъ. Ако
предъ Горпина са исправяше нѣкое чуждо дѣте, то
тя го цѣлува и цѣлува, милва и милва, а сама вжз-
диша тѣжичко.

Но ето, испроводи имъ господъ своята милость:
у тѣхъ са роди момиченце. Радва са и милва Гор-
пина своето пкрвенце; отъ ржцето си го не свая:
въ очите го глѣда. Щомъ са пробуди дѣтенцето,
щомъ шавне, то Горпина е вече при него и при не-
го, около люлката му, и кржети го, и цѣлува го, и
люлѣе го, и пѣе надъ него. Ако я покаратъ на пан-

щина*), то тя занася съ себѣ си и дѣтенцето си,
тжрколи го нейде около себѣ си, сама работи, а
очите си не свая отъ него.

А невѣстите, понѣкогашъ, ѝ са поприсмѣятъ:
„Какъ е, говорятъ, вашето момиченце, Горпина?“

А тя захване: „Захванало е вече, сестрици мои
и гжлабици, да са смѣе, и ржциците си простира
камъ мене . . . Познава ма вече. У никого не оти-
ва, — само у мене, само камъ мене простира рж-
ченцата си. Свѣжжртъ ми и съ колачъ го примамва,
— не отиде при него! И кунките е захванало да
си плѣска. Авъ излѣза изъ стаята и глѣдамъ презъ
процѣптъ на вратата, а то обжрца-обжрца очите
си, — тжрси ма!“

— Разумниче, разумниче! говорѣха Горпини
невѣстите. — Приготови по-скоро ржкаве за даро-
ве: скоро ще да ви дойдатъ сватове.

А момиченцето ѝ и наистина са расклоняваше,
като цѣтице. Такова мило дѣтенце, весело и здраво,
бѣше, щото не може и да са разкаже.

II.

Въ това време умрѣ нашиятъ стари панъ. За-
хвана да стопанува младиятъ. Ако стариятъ и да
не бѣше твжрде добаръ човѣкъ, а младиятъ излѣзе
още по-лошавъ. Пази, боже, отъ неговата лютена!
Той караше хората на работа много по-лошаво, не-
жели воловете си . . . Три деня презъ недѣлята ние
работѣхме панщина, на четвъртиятъ день работѣхме
за дан ците, а въ петакъ и въ сжбота бѣха изми-
слени нѣкакви си *толочни уроци* **). А каква бѣше
тамъ тая глака? — Не само обѣдъ, а и хлѣбъ ни
не даваха. Цѣли божи день работѣхме. По-напредъ
ние мислѣхме и надѣяхме са, че нашиятъ млади
панъ ще да бѣде милостивъ и добаръ. Ето и дочѣ-
кахме неговата доброта!

Той бѣше не твжрде богатъ, а искаше му са
да живѣе роскошно, богато и болѣрски. Хората па-

*) Панщина или барщина са нарича оная тѣшка ангария,
която по-голѣмата частъ отъ рускиятъ народъ е била обзана
до скоро да испжлжава за своите спахи, които въ Велико-
Россия са наричаха помѣщики, болѣри и бари, а въ Мило-
Россия — панове. Тая вжжиюща варварщина, които са описва
въ повѣстѣта, е била унищожена отъ императора Александра. Р.

**) Толоци са наричатъ глаките. Подъ име толочни уроци
авторьтъ на разказътъ разбира оная работа, която са е из-
вжршвала предъ очите на господариньтъ, който е правилъ на
работниците си различни забѣлжки или ги е училъ да ра-
ботатъ по-добре. Р.

даха на работата си отъ уморяване, а той и не хае! Накупува такива коне, които глѣдатъ като змѣйове, или иде и купи роскошни кола, качи са въ тѣхъ и хайде въ градътъ . . . А тамъ? — Сичко прахоса.

Понѣкогашъ чуждите *панци* ни говорѣха (тие чѣсто говорятъ съ чуждите хора, а своите биятъ не по-лошаво отъ голѣмите господаре, ако само рѣката имъ ги достигне) . . ., ни говорѣха: „Вашиятъ панъ е твърде добаръ човѣкъ. До толкова е добаръ, щото не може и да си помисли човѣкъ! Той говори, че мужиците*) трѣба да са учатъ сѣкакви науки и да са жалѣятъ, като родени братия, и още не знаемъ що! Премъдро сж го научиле.“

И наистина, най напредъ той говорѣше, че и кѣщите ни ще да преправи и „нови ща да ви израда, казваше; сѣка съ три прозореца“; а работата са свърши съ това, че и старите са разнизаха. Може да бжде, че него и наистина сж учили добро, но работите му показаха, че панската природа е непоправима.

Сичкото село навѣде главата си и дойде въ унипие: до толкова печално ходѣше сѣки отъ насъ, щото и да ни поглѣда човѣкъ бѣше жално. Само Горпина бѣше малко по-весела отъ другите: утѣшава са съ своята малка дѣщерчица и заборава сѣйтските печали. Но и нея не прескокна общата скърбъ.

Заболѣ дѣтенцето ѝ, рѣве, плаче! А Горпина и сама плаче надъ него, а нѣма съ какво да му помогне. Припалъ стариятъ свѣќаръ до лѣкарката, — не намѣрилъ я дома, а и младите жени не бѣха дома си, сичките бѣха закарани на панщина. Най-послѣ и за Горпина дошле, повикале я и питатъ я: „Защо не идешъ на работа?“

— Дѣтето ми е болно, казва тя, а сама плаче.

— На панътъ е нужна работа, а за твоего дѣте той не ще нито да знае.

Трѣба да са иде, нѣма какво да са прави. Земала тя своето дѣте, завила го и отишла. А бѣдното дѣтенце рѣве и рѣве. Горпина са приближила, а насѣща ѝ самиятъ панъ, — лютъ-прелютъ, сжрдить-пресжрдить! Сачувай ни, мой боже, отъ такава лютина! Захваналъ той да обижава Горпина съ лошави думи, а дѣтенцето на рѣцете ѝ се още рѣве, мѣта са, вика и плаче . . . Панътъ са разсжрдилъ още повече.

— „Остави дѣтето! Махни отъ тука дѣтето! Трѣба да работишъ, а не съ дѣцата да са галишъ“. И заповѣдалъ на десетникътъ**) да занесе дѣтето дома му.

— Охъ, *паночку голубчику!* го моли Горпина съ сжлзи на очите. — Дозволете ми баремъ да го занеса дома си азъ сама! Паночку мой, бждете милостиви! То е мое дѣте, едно е у мене, едно е у назе!

*) Подъ име мужикъ русите подразумѣватъ оние нещастни сжщества, които сж биле родени отъ робове и които сж биле длъжни да робуватъ на своите „помѣщики“ или „панове.“ Р.

**) Началникъ надъ десетъ души работници Р.

— Носи го, носи го! извикалъ панътъ на десетникътъ. — А ти глѣдай своята работа, ако не искашъ да доживѣешъ до нѣкоя бѣда.

Понесле дѣтенцето презъ полето и занесе го дома му. Още джяго и джяго време слушала Горпина дѣтскиятъ плачъ, който билъ жалобенъ и болѣзненъ; послѣ нѣколко часа тоя гласъ захваналъ да става по-тихъ и по-глухъ; най-послѣ, тя нищо вече не могла да чуе.

III.

Какъ е тя работила сичкиятъ тоя день, това знае само единъ богъ. Вечеръта Горпина оставила работата и затѣкла са камъ кѣщата си, — едва джха, и джханието ѝ са запира въ гжрдите.

— Дѣте мое! дѣщериче моя! Понадглѣдахте ли я, тато? Кажете ми, какво прави тя? Какъ е? . .

— Охъ, не грижи са, не мжчи себѣ си, моя снашице! казалъ стариятъ свѣќаръ. — Благодарение на бога, поутихна малко.

Но не на дълго време утихнала дѣщеричата ѝ: презъ нощъта тя са пробудила изново и захванала да са мжчи още по-тѣшко, — цѣла горѣла на огънь. Сжвѣтовала са Горпина съ жените, — нищо добро не могле да ѝ кажатъ и тие. На дѣтенцето ставало се по-тѣшко и по-тѣшко. А въ това време и зората захванала да са показва изново, — трѣба пакъ да са вжрви на панщина.

Припомнила си Горпина какъ тя е слушала нѣкога си, че ако дѣтето не спи, то трѣба да са сваратъ макови главици съ млѣко и да му са даде да пие отъ тоя млѣкъ. Така тя и направила. „Нека баремъ си почине и да са не мжчи!“ помислила тя. Напоила го, — дѣтенцето утихнало, захванало да заспи-ва и най-послѣ заспало до толкова тѣшко, щото и не шавнало, когато десетникътъ извикалъ изъ сичкото си гжрло презъ прозорѣцътъ: „*На панщину!*“

Горпина турила дѣтенцето си въ люлката, прекржстила го, заплакала и отишла. Колкото тамъ, на работата, и да я сждиле, колкото и да ѝ мжмрале, колкото и да я псувале, нищо не слуша: само една мисалъ ѝ са вжрти въ главата, — да мжркне по-скоро и да иде дома си!

Измжчила са тя презъ тоя день. Но ето сжжчицето са скрילו вече жди синята планина, ето вече и вечеръта . . . Припка тя, припка . . . Влѣзла въ кѣщата си. Сичко е въ нея тихо и темно. Дошла тя надъ люлката, надъ дѣтенцето си. Дѣтенцето ѝ лѣжи студено, неподвижно, не джха . . .

IV.

— Тато, извикала тя съ не своятъ гласъ.

— А защо, булка, ма плашишъ? Азъ бѣхъ задрѣмалъ. Нашето дѣтенце и до сега още спи.

Горпина му не отговорила ни дума, прегжрнала своето дѣтенце и съ двѣте рѣце и обмрѣла. Старецътъ задрѣмалъ изново.

— Огънь! свѣщъ дайте! извикала пакъ Горпина. — Тато, свѣщъ запалете! Посвѣгете!

Старецътъ цвѣзналъ огънь.

— Какво са е случило съ нея? мислялъ той, а когато запалилъ свѣщъта и когато погледалъ, то и той са вдървалъ, като колъ стоялъ.

Горпина стои посрѣдъ стаята, почернѣла и погрознѣла, и глѣда страшно; а на рѣцете ѝ лѣжи мъртвото дѣтенце.

— Снашице моя! казалъ старецътъ. — Дѣтенце мое!

— А що? отговорила тя. — Видишь ли, че дѣцътъ му помогна. Замълача дѣтенцето ми, не рѣве вече, гласътъ му са не чуе!

Па като заплаче изведнашъ, като извика! Отъ дѣ сж са земале у нея толкова склзи, господи? Тевать, като рѣка текать.

Чуха нашите едроселци за нейната бѣда, доприпкаха и захванаха да я утѣшавать; а тя чегато ги не чуе, — никой не може да я откъсне отъ дѣтенцето ѝ.

Мажътъ ѝ ходи изъ стаята, като безуменъ, а свѣжърътъ ѝ са поболѣ.

Захванаха да приготвяватъ щото е потрѣбно за сѣки мъртвецъ. Ето че донесоха вече малактковчежець, обтрупяха го съ сочни и съ меризливи цвѣта, обсипаха го съ сѣкакви треви.

— Горпино, казвать, дай дѣтето.

Не дала го. Сама го накутила и турила го въ ковчеженцето.

Дошло време и да го понесать, а тя се още стои и глѣда го. Хората са разговарять съ нея, а тя ги не чуе, никого не слуша. Едвамъ я отвѣдоха на страна, земаха ковчезето и понесоха мъртвецътъ. Послѣ това тя са окопоти пѣрвъ пѣтъ, прекръсти са и тръгна слѣдъ носилото. На кадето вървѣха хората, нататакъ вървше и тя, нататакъ са люшкаше и нейната сѣнка, се слѣдъ носилото вървѣше . . . Върви, а дума не продумва, склза не проронва! . . . И въ черкова въ продължението на сичката служба тя стоѣше мирно и глѣдаше . . . Намъ са чинеше, че тя са е успокоила, но когато захванаха да завопавать дѣтенцето ѝ . . . Боже мой милоскрдни! като свокне слѣдъ него въ гробътъ! . . . Едвамъ можаха да я извлѣкатъ ѝ да я заведать дома ѝ . . . Не приличаше на жива. . .

V.

Проболѣ тя цѣли три недѣли твърде тѣшко . . . Господъ я помилва и върна ѝ здравето, а умътъ ѝ и разумътъ ѝ са не повърнаха! Захвана тя да ходи по свѣтътъ, да глѣда и нищо да не разбира. По цѣли божи день ходи, мълчи и събира въ градината макъ, а ако я попитать, защо го бѣре, то отговаря: „А що? за моето дѣтенце.“

Презъ зимата тя се сѣди и плаче.

— Нѣма макови главици! Съ какво да спаса моето чедице?

А щомъ пѣрвиятъ макъ са зааленѣе, тя го вижда и намира пѣрва, откъсне го, разглѣдва го и радва му са, — никакъ не може да му са нарадва.

Въ друго време тя и работи малко-много, а щомъ мабътъ са разцѣвти по ливадите, по нивите

и по градините, тя оставя къщата си, и никакъ не можешъ да я доведешъ назадъ. Понѣкогашъ, идешъ въ градината и глѣдашь: между къдриятъ макъ сѣди тя въ своята бѣла риза, накутена, съ аленъ герданъ на шеята, а сама още такава младичка и хубавичка, само бѣла-пребѣла, безъ кръвчица на лицето, — сѣди, пресиива отъ едно мѣсто на друго маковите цвѣта и усмихва са, като дѣте . . . А алениятъ, моравиятъ и бѣлиятъ макъ цвѣтатъ роскошно и голѣматъ са около нея! Въ нашето село има чудно маково цвѣте: то е, както мв са чини, найпѣрвото и най-хубавото на свѣтътъ . . .

ЗА ДОИСТОРИЧЕСКИТЕ ВРЕМЕНА.

Правите и обичаите зависать така сжщо отъ развитието на народите, отъ окружающите ги условия, отъ природните явления и отъ климатическите условия. Да земеме за примѣръ естественните народи, които ни представяватъ върно и непогрѣшно копие отъ неразвитите наши прадѣди и които и до днесъ още живѣять съ своите „допотопни“ нрави и обичаи. У тие народи не съществувать нито къщи, нито села, нито общини, слѣдователно и тѣхниятъ семейни или домашни животъ са намира въ своего младенчество. У множество африкански, австраалски, даже и азиатски народи не съществувать нито бракове, нито семейства, нито домашенъ рѣдъ . . . Тие са плодять като добитакътъ, като индийските царии, като робовете у гръците и у римляните. Ние наричаме начало на цивилизацията само оние времена и само оние епохи у тие или у оние народи, отъ когато хората сж захванале да са женать, а жените да са задомяватъ, т. е. отъ когато мажското и женското същество сж захванале да сжедпяватъ своята сждбина не само по физически причини, но и чрезъ оние нравственни побуждения, които сж отличиде човѣкътъ отъ животните и които му сж даде първенство на земното кълбо. Пѣрвите начала на цивилизацията са заключавать въ слѣдующето. Сѣко семейство захваща да живѣе въ своя собствена къщица и да са занимава съ домашни занятия, т. е. мажътъ захваща да оре, да копае, да коси, да върше и пр., а жената приготвяла облѣкла, вари ѣдене, шие, пере и пр. Съ една дума, човѣкътъ малко-по-малко влиза изъ своего естествено положение, старе са да уллучи животътъ си и добива склонность да накути своего тѣло по-добре отъ другите. Но преди да захванеме своего обозрѣние за явленияето и за развитието на цивилизацията, вие сме длжжни да кажеме нѣколко думи за сжвременните „естественни“ или „диви“ народи, защото, както казахме погоре, тие народи сж върно спято копие отъ портретътъ на нашите прадѣди и защото и у тѣхъ е захванала вече да са появява наклонность да върватъ напредъ и да засвидѣтелствувать своего човѣческо отличие. Освѣнъ това, когато вие разглѣдваме животътъ на тие племена и когато узнаеме оние причини, които ги накарватъ да излѣзатъ изъ своего естествено положение, то ще да видиме какви причини сж накарале и нашите прадѣди да излѣзатъ изъ своего първобитно сжстояние и да влѣзатъ въ общественниятъ животъ. Нека говори кой що ще, а

ние ще да кажем, че първоначално, т. е. преди множество хиляди години ни един народ не е стоял по-високо от днешните австралийски негри и ни едно племе не може да каже, че неговата цивилизация е добила своето начало от първият човък. Общественото състояние на доисторическите народи е било такова, каквото е естественото състояние на множество сивременни диви племена, които, да кажем право, малко-помалко излизат вече из това състояние. А какво подразумяваме ние под име „естественото състояние на човъка?“ А ето какво. Представете си, че някое дъте е било изгубено в гората, че е възрадо без ничие влияние и че е било окружено само с различни животни и с природните явления. Но да не помислите, че подобно нещо е възможно. Ако някои естествоиспитатели и да говорят, че даже и в преминалото столетие сж биле няколко такива случаи и ако и да ни уверяват с писмени свидетелства, че подобни явления сж възможни, но ние, които познаваме човъчката природа и нейните потребности, можеме да кажем рѣшително и смѣло, че не сѣка привазица може да са приемат за действителност. Така, например, ние намираме у Цимермана няколко разказа, въ които са описват няколко подобни случая, които сж доволно интересни, слѣдователно ние ще да приведемъ въ своето обзрѣние някои отъ тѣхъ. Въ гористата страна на графството Хамелнъ, въ 1724 г., било найдено диво дѣте, което имамо 13-то годишенъ възраст. Тѣлото му било покрито съ много рѣзки, които останале на него послѣ незначителните порѣзани рани и пукотини, щото, както са види, свидетелствовало за неговата борба съ дивите животни; лицето му било доволно безобразно; носътъ му билъ идосакъ и устата му широки; а въобще видътъ му билъ ужасающъ и дивъ. Езикътъ на това чудовище билъ широкъ и подвиженъ; а издаваемите му звукове нѣмаде въ себѣ нищо човъческо, т. е. тие биле сходни съ виецето на животните или съ граканието и причиняле ужасъ на окружающите. Младиятъ дивакъ воспитвалъ и училъ съ издивението на английскиятъ кралъ, но сичките имъ усилки останале безполезни. Преминаде цѣла двѣ години, а дѣтето се още не могло да нарѣче най-необходимите предмети или да поиска щото и да е. Най-напредъ то ѣдо само сурово мѣсо, но слѣдъ време малко-по-малко са приучило да са храни и съ варено ѣдене. Трѣба да кажемъ и това, че това дѣте е било до толкова лакомо, щото е ѣло почти за десетъ души. Попататашната сждбина на това дѣте е невѣстна. — Презъ 1717 г., въ холандската провинция Горни-Исселъ, била найдена въ обширните гори дѣвойка, която имала отъ 18 до 20 години и която не умѣла да говори, а вела или гракала съ пропцателенъ гласъ. Нейната физическа сила била необикновенна, и за това било тѣшко и опасно да я хванатъ. Тя са защищала, хапала и драскала окружающите я съ своите дълги нокте. Тя била сжвършено гола и тѣлото ѣ не показвало ни най-малките признаци, че тя е носила когато и да е дрѣхи, защото е било покрито съ гѣста козина. Косата ѣ била до толкова голѣма, щото покривала и плѣщите, и гърбътъ, и гърдите ѣ. Женските форми на тѣлото ѣ отчасти изчезнаде, а особено округлостта на рацете и на краката, които имале почти мъжско очертание; само високите, всплченните на

предъ и плъните грѣди указвале на женски типъ. Тая дѣвица била доведена въ градътъ и помѣстена въ такава една къща, въ която нѣмадо мъжски лица. Когато преминаде нѣколко недѣли, то нейната първоначална дивостъ преминада; тя стакала кротка и послушна, но не намѣрида са никаква възможностъ да я научатъ да говори. Тя нищо не искала, не правила никакви знакове и удовлетворяла своите потребности по своята воля, безъ да иска отъ когото и да е позволение. Малко-по-малко дивачката са научила да прѣде вѣлна, но не можала да усвои никакви други знания. Слѣдъ нѣколко години тя умрѣла. Въ Септември 1731 г., близо до селото Сонни, четири мили отъ Шалонъ, била хваната такава една дѣвица, която била намѣрена отъ служителите на замкътъ (кастелъ, жилище на рицарете) въ градината на една отъ абатките, дѣто тя са наслаждала съ узрѣлите плодове. Когато слугите откриле дървото, на което сѣдѣла дѣвицата, то го обиколиле отъ сичките страни и донесле нѣколко сѣлби. Но дѣвицата скачала, като катерица, отъ дърво на дърво, и сичките старания на многочисленните слуги да я хванатъ останале безуспѣшни. Тие биле принудени да употребатъ хитростъ. Подъ едно дърво, на което са намрала дѣвицата, тие оставиле сѣсудъ съ вода и скривле са въ гѣствятъ хрусталакъ. Като не видѣла вече около себѣ си хора, дѣвицата слѣзла отъ дървото, навѣла са надъ водата и цѣла като животно, т. е. патопила въ водата половината отъ лицето си, носътъ си, устата си и брадата си. Въ това време служителите изскокнаде изъ хрусталакътъ, нападнали на нея и хванале я. Тя са противила доволно силно и енергически. Когато я вовѣде въ готварницата на замкътъ, за да я взмѣятъ, то дивачката грабнала приготвенните за обѣдъ двѣ заклани кокошки, разскжсала ги съ ноктите си и съ жабите си и олапала ги съ голѣма бързина. Дълго време тя ѣла само сурово мѣсо и пила кръвь отъ животните. На нея не било възможно да облѣкатъ никаква дрѣха, защото тя показвала сичко. Но съ своего кротко отнашание, жителите на замкътъ я привязале камъ едно мѣстопрѣбивание: тя излизала изъ замкътъ и вѣрцала са по своето собствено желание. Жителите на замкътъ я храниле добре, и за това тя постоянно дохождала въ къщата на своите благодѣтели, ако поиѣкогашъ и да са губила по нѣколко деня. Скоро послѣ това заблѣжиле, че тая дѣвица може да тѣча до толкова бързо, щото доганяла и зайците. Когато хващала нѣкой заѣць, то го разскжсвала, отеривала кожата на вратътъ му, изсмуквала кръвьта му, а послѣ одирала кожата му и изѣдала мѣсото. Единъ денъ, презъ зимата, когато дивата дѣвица са вѣрнала въ замкътъ изъ гората, тя покривала плѣщите си съ нѣколко заѣшки кожи. Сичкото това накарадо жителите на замкътъ да са увѣратъ, че тя не е нечувствителна камъ студътъ. Заблѣжително е и това, че тя употребляла тѣшка тонга, която сѣкога носила съ себѣ си и която закачала за поѣсътъ си. Тоя поѣсъ, който е опасвалъ кръвьтъ ѣ и който е билъ доволно широкъ, са е сжстоялъ отъ върбови пѣрцици. „Разбира са, продължава Цимерманъ, че сичкото това би трѣбало да са приематъ за приказница, ако да не би било разказано отъ естествоиспитателтъ Лакондампа. Многолѣтните старания да научатъ и тая дива жена да говори, останале безплодни.

Малко-по-малко тя била приучена да носи дрѣхи, най-напредъ легки, а послѣ по-тѣшки и по-тѣсни. Азъ мисла, че слѣдъ време това нещастно същество би се преобразило, но скоро умрѣлъ владѣтеля на замкътъ, и дивата дѣвица била заключена въ единъ манастиръ. Тя живѣла въ една отъ келиите, безъ да има свободни движения, и могла, презъ желѣзниятъ прозорецъ, да глѣда само на ясното небе. Подъ влиянието на тоя затворнически животъ у нея са развила меланхолия, здравето ѝ са разстроило и, послѣ нѣколко безплодни опита да побѣгне, тя била преведена въ другъ манастиръ, дѣто и умрѣла отъ тъга. Въ началото на това столѣтие, въ департаментътъ Тарни, кюмюрджиете видѣле въ гората едно момче, което било съвсѣмъ голо и което побѣгнало отъ тѣхното приближение. Тие мислиле да припнатъ слѣдъ него и да го хванатъ, но темнотата имъ не позволила да исканатъ волята си. На слѣдующето утро тие утисше да го търсатъ по дирята му и намѣрили го въ гората, дѣто то събирало жлъдакъ и ѣло го съ голѣмо удоволствие. Тие го окружиле и хванале го, но то било до толкова силно и подвижно, щото избѣгнало изъ рждете на прислѣдователите. Послѣ осемнайсетъ месѣца трима ловджие изъ Лаконъ видѣле въ гората тоя същи човѣкъ, който изкопавалъ корѣне съ своите дълги нозе. Тие го обиколиле отъ сѣка една страна, но той са изкатерилъ на едно дърво, като катерица. Ловджиете са договориле да го упушнатъ, но желанието имъ да го съхранатъ живъ надвило на първото рѣшение. Тие повикале на помощъ двама кюмюрджие, нападнале на дивакътъ и хванале го. Послѣ това той билъ заведенъ въ градътъ. Отъ бойтъ му и отъ развитието на тѣлото му тие познале, че той има отъ 18 до 20 години. Нѣкаква си вдовица приняла участие въ съдбата на това същество, т. е. тя земала дивниятъ човѣкъ въ къщата си, омила го, срѣсала го, остригла му косата, — това било за него твърде неприятно, — отрѣзала му орлиевите нозе и преобразила го на човѣкоподобно същество. На слѣдующиятъ день било забѣлѣжено, че младиятъ дивакъ е привикналъ вече камъ къщата и че оказва необикновена нѣжностъ камъ вдовицата; но когато приминала една недѣла, той побѣгналъ, ако и да са не нуждалъ почти отъ нищо въ къщата на вдовицата, у която послѣ сичкото това захваналъ да са върща понѣкогашъ. Когато преминала половинъ година, то нѣкои си ловджие го намѣриле въ гората въ обясана рѣза, която, както са види, уцѣлѣла отъ по-напредните му дрѣхи, които той носилъ насила. Той са грѣялъ въ гората около тѣлющи огънь съ особено удоволствие. Хванале го изново, завѣле го въ градътъ и обходиле са съ него внимателно, т. е. давалъ му добра храна и коториле го отъ сѣка една страна. Единъ дѣкаринъ, който наблюдавалъ дѣйствиетата и животътъ на дивакътъ, утвърждава, че у него не съществувале никакви умствени способности, а животните му побуждения биле развити до най-високата степен. Той давалъ съ голѣмо удоволствие да го гладатъ и изявявалъ особена радостъ, която приличала на вочешко мягане. Той драскалъ, като котка, и хапалъ, ако го сърдиле. Сънътъ на тоя дивакъ билъ твърде лекъ. Той са пробуждалъ отъ най-тихата шумотевица. Освѣнъ това, той билъ плашливъ и не обичалъ човѣческите общества. Тоя човѣкъ билъ заключенъ

въ единъ манастиръ, дѣто го очѣквада такава същю участь, каквато и дѣвицата изъ Шампапи. Като билъ заключенъ въ особена стая, той можѣлъ да види само синьото небе изъ желѣзниятъ прозорецъ. Най-напредъ той изпускалъ дивни викове, но слѣдъ малко време са умирилъ, свилъ са като куче, закрилъ лицето си съ рждете, и животътъ му угасналъ посрѣди тѣжните въспоминания за изгубенната свобода. — Ако ние и да не можеме да опровергваме тие свѣдѣния, но имаме достатъчно причини да мислиме, че гореказанните личности съ биле неподвижни и не дивни, а луди или сумашедши хора, които носатъ общо название идиоти. Ако да би било противното, то тие нещастни същества би имале способности да въстриматъ, да научатъ и да усвоятъ виденото и чуеното, а изъ гореприведенните факти са види, че тие ни най-малко не съ са отличале отъ животните. Ако коньтъ, кучето, котката и нѣкои други животни съ способни да усвоятъ нѣкои хитрости, то човѣкътъ, които е надаренъ отъ самата природа за висше развитие, би ги усвоилъ много по-лесно, ако той да би израсналъ даже и изъ земята. Човѣкътъ е такава същество, което не може да израсте безъ чужда помощъ, т. е. което до четирогодишниятъ си възраст зависи почти изключително отъ майка си, която трѣба да го храни и която трѣба да са грижи безусловно за неговото съществуване, слѣдователно и гореказанните дивни хора, които не съ могле да израстатъ изъ земята, съ са родиле отъ майки и отрасле съ подъ тѣхната защита. А имале ли съ тие майки свое развитие? Разбира са, че съ имале, защото гореказанните диваци не съ могле да са родатъ между диво общество, — въ Европа и конете вече съ добиле извѣстно развитие. Съ една дума, ако гореказанните личности да би биле дивни или „естественни“ хора, то тие би са научиле отъ своите майки баремъ нѣколко звука, а ако би биле воспитани отъ вълчици или отъ мечки (това не може да бжде), то тие би са научиле да вилтъ, да лаятъ и др. т. И така, ние не можеме да нарѣчеме тие лица дивни или естествени. Но да видиме съ какви особености са отличаватъ така нарѣченните естествени народи, които не съ имале сношения съ цивилизацията и които съ живѣле сами за себѣ си. Подъ име „естественни“ народи науката подразумѣва оние, които зависатъ подпълно отъ окружающата ги природа и които не мислатъ за слѣдующиятъ день. Така, напримѣръ, ако природата имъ даде храна, то тие ѣдатъ, а ако са случи противното, то тие са ѣдатъ между себѣ си или нападатъ на съседите си, зематъ ги въ пѣлнѣ и пѣкатъ ги. Разбира са, че въ сегашните времена подобни народи почти не съществуватъ. Даже и най-дивите австралиски и африкански народи съ захванале вече да украсаватъ тѣлата си, да си постигатъ и да са завиватъ, да търсатъ по-добра и по-вкусна храна и да я приготвяватъ, т. е. да ловатъ животните съ различни способности и хитрости, да ги одиратъ и да ги пѣкатъ, а сичкото това е вече знакъ, че тие съ излѣзле изъ своето естествено състояние. Но да разглѣдаме животътъ на най-малко развитеге народи и да видиме какво разстояние съществуватъ между тѣхъ и между съвременниятъ индигизинъ. Тие народи са дѣлатъ отъ пътешествениците, отъ етнографите и отъ географите на горски (които са хранатъ отъ пло-

довете на растенията и които живяват на едно място), на спитнически, на ловджийски и на рибодовски. Сичките тие народи не мислят за своето бъдеще, не грижат се за слѣдующиятъ день, не приготвяват никаква храна, не работат систематически и не вардат оне растения или оние животни, които ги хранатъ.

(Продължава са).

ИЗЪ ФИЗИОЛОГИЯТА.

III.

Преобразование.

И така, ако намъ и да са чини чудно и невъзможно, а човѣкътъ и храната сж сжставени отъ едни и сжщи тѣла. Химията е разложила човѣческото тѣло частъ по частъ и открила е, че то са сжстои исклучително отъ оная храна, която е приемало въ продълженнето на животътъ си. Моделотъ говори, че „комуто е извѣстенъ химическиятъ сжставъ на храната, нему ще да бждатъ извѣстни и химическите вѣщества, които влизатъ въ сжставътъ на нашето тѣло, и, наопаки, комуто сж познати сжставните начала или химическите елементи на човѣческото тѣло, нему сж познати и оние вѣщества, които трѣба да влизатъ въ сжставътъ на храната и които сж необходими за животътъ на човѣкътъ.“ Ние казахме вече, че най-първата храна, която е естествена и проста и която са употребява отъ човѣкътъ именно въ онова време, когато той са развива най-бързо, е млѣкото; а сега ще да разгледаме сжставните части на тая храна и пейните преобразования въ човѣческото тѣло. Но най-напредъ ние трѣба да повториме и да потретиме, че ако въ млѣкото или въ друга която и да е храна да не би сжществувало сичко, што е нужно за тѣлото, то човѣкътъ би угасналъ за нѣколко деня. Така, напримѣръ, ако въ сжставътъ на млѣкото да не би са нампралъ варъ, то костите на дѣтето би захванале да губатъ нѣкои свои частици, а нови не би могле да са прибаватъ, и младото тѣло би останало съ хрщѣлъ, намѣсто кости. Справедливостта на това заключение е потвърдена съ многочисленни опити, които сж произвѣдени надъ различни животни. Ако ги храниме съ такава храна, която не сждържа въ себѣ си варъ, то тие ставатъ тжсти и дебѣли, но въ това сжщо време костите имъ ослабватъ и развитието имъ са прекращава. Друго вѣщество, което има голѣмо влияние на човѣческото тѣло и което способствува на неговото развитие, е фосфорътъ. Фосфоръ са нарича онова вѣщество, отъ което са прави кибритътъ и което гори въ воздухътъ. Това вѣщество има голѣмо влияние не само на костите и на зѣбите, но и на мозакътъ, който безъ него не би можѣлъ да са развие и да исплдни своето назначение. Ако въ млѣкото да не би са намирало желѣзо, то дѣцата би страдале отъ хлорозисъ (блѣдна немощъ), който бива опасенъ даже и за възрастните и за излѣчението на когото сжществува само едно срѣдство, а именно да са даде на болниятъ изобилна съ желѣзо храна или лѣкове съ желѣзенъ сжставъ. Ако въ сжставътъ на млѣкото да не би влизалъ сумпуръ, то не би могла да са развие и жлъчката, която играе

твърде важна рола въ човѣческото тѣло. Кажете ни сега, кой отъ васъ би можѣлъ даже и да си въобрази, че човѣкътъ почти ежедневно поглща голѣмо количество фосфоръ, желѣзо, варъ и сумпуръ и че безъ тие вѣщества, той не би можѣлъ да живѣе? Но освѣнъ тие вѣщества, ние са храниме, безъ да знаеме това, и съ други природни тѣла, като, напримѣръ, съ натрий, съ магний, съ хлоръ и съ фторъ. Освѣнъ това, най-главната наша храна са сжстои отъ три газообразни тѣла, които са наричатъ азотъ, кислородъ и водородъ, и отъ едно твърдо тѣло, което са нарича въглеродъ и което не е нищо друго, освѣнъ чистъ въгленъ. Сичките тие вѣщества влизатъ въ сжставътъ на млѣкото, слѣдователно и въ сжставътъ на човѣческото тѣло. „Ако е сичкото това така, ще да кажете ние, то ние трѣба да земеме потребното количество кислородъ, въглеродъ, водородъ и азотъ, нѣколко части калии, натрий, калии и магний, нѣколко парченца желѣзо, сумпуръ, хлоръ и фторъ, да ги смѣсиме заедно и да са наѣдем.“ Не, подобна храна не само че не би могла да поддржи животътъ, а утровала би ни окончателно. Ако гореказанните вѣщества и да сж главните сжставни части на нашата храна, но въ своятъ чисти видъ тие никакъ не могатъ да ни служатъ за пропитание, защото природата още не е извършила надъ тѣхъ своята велика и животворяща сила. За да добие една храна своето сжществено значение, тя трѣба по-напредъ да са сжедини между себѣ си химически. Съ една дума, природата, всесилната и животворящата природа, която дава въжвѣжъ на сѣки химически процесъ, са старае и за нашето гърло или за нашиятъ животъ. Когато тя пожелае да даде на човѣкътъ храна, то по-напредъ я приготвява, т. е. по-напредъ сжединява вѣществата и дава имъ хранителна сила. Да видиме сега въ каквъ видъ са нампратъ гореказанните вѣщества въ млѣкото и въ човѣческото тѣло. Но преди да захванеме да ви разясняваме тие нѣща, т. е. преди да ви разкажемъ какви измѣненния приематъ вѣществата въ тѣлото, ние ще да ви явиме кратко и ясно, че когато тие са нампратъ въ растителното царство, то иматъ особенъ видъ, когато сжставляватъ млѣкото, тие добиватъ другъ видъ, а когато влизатъ въ човѣческото тѣло, тие получаватъ трети видъ. Да захванеме отъ растенията. Доказано е вече, че растенията са хранатъ отъ химическите сжединения или, да кажеме по-ясно, че сичкото растително царство не е нищо друго, освѣнъ преобразовани сжединения отъ химическите процеси. Разбира са, че сичките тие вѣщества ставатъ способни да нахранатъ тѣлата на човѣците и на животните само въ такавъ случай, когато са преобразатъ или когато подѣйствова на тѣхъ силата на природата. И така, сичките хранителни вѣщества за човѣкътъ и за животните първоначално трѣба да бждатъ растения. Истина е, че човѣкътъ са храни повече изъ животното царство, като напримѣръ, съ мѣсо, съ масть, съ масло, съ яйца, съ риба и пр. и че тая храна почти сѣкога са предпочета предъ растителната. Но питане е отъ какво сж са образувале гореказанните вѣщества, т. е. мѣсото, мастьта, яйцата и др? Изъ храната на животните или изъ растенията. Да кажеме на кратко, въ природата произхождатъ замѣчателни рѣдове отъ преобразования: химическите елементи хранатъ растенията,

растенията хранатъ животните и човѣкътъ, а животните хранатъ своите плотоядни братия и човѣкътъ. Млѣкото на жената, което е естествена храна на дѣтето, са е образувало отъ нейната храна, която е съставена отъ животни и отъ растителни вѣщества. Часть отъ оная храна, която ъде подойницата, са отдѣлява, докожда въ гърдите ѝ, приготвява са отъ природата и става хранителна за малкото същество. Днесъ не трѣба вече никакво доказателство, че млѣкото са състои отъ кислородъ, отъ азотъ, отъ водородъ, отъ въглеродъ и отъ не голѣмо количество други химически елементи; но сичките тие вѣщества съ сжединени въ млѣкото така, щото образуватъ различни хранителни вѣщества, като, напиримъръ, сирно вѣщество (казеинъ), масло, млѣченъ сахаръ, соль и вода. А каква рола играятъ тие хранителни вѣщества въ тѣлото на дѣтето? Какво происхожда съ тие вѣщества, когато са внасятъ въ неговиятъ организмъ? Какви видоизмѣненія приематъ тие до времето на своето пребивание въ тѣлото на човѣкътъ? Презъ какви пѣтѣове преминуватъ, какъ са изхвъргатъ и какъ побуждаватъ човѣкътъ да търси нова храна? На тие вопросы ние ще да отговориме въ слѣдующите глави.

III.

Какъ са измѣнява млѣкото.

Когато дѣтето са появи на свѣтътъ, то донася съ себѣ си кръвь, мѣсо, кости и органи, които до това време съ са развиваде, храниле и увеличаде отъ кръвьта на майката. Щомъ родившиятъ са човѣкъ захване да дъха въздухъ, то захваща вече и да живне самостоятелно, т. е. той преставя да са храни отъ кръвьта на майка си и търси друга храна. Неговото тѣло, което до това време е било окружено съ воденно вѣщество, захваща да приемава кислородъ и да издъхва въгленна кислота; кожата му испуца изъ себѣ си испарения (потъ), които са състоятъ отъ вода или отъ нара и които съдържатъ въ себѣ си водородъ и кислородъ; най-послѣ, организмътъ испхвърга заедно съ своите воденисти испарения множество азотъ. Тие вѣщества, а именно въглеродътъ, водородътъ, кислородътъ и азотътъ, съ биле първоначално живи организически части на тѣлото, но тие съ свършиле вече своето назначение и отдѣляватъ са отъ него. Разбира са че дѣтето о дължно да възобнови изгубенните частици отъ своето тѣло и да ги извлѣче изъ млѣкото на майка си, което съдържа тие вѣщества и което е една отъ най-многословните храни. А какъ происхожда тоя тайнственъ процесъ за възобновленнето на човѣческото тѣло? Най-напредъ млѣкото са срѣща съ такова едно вѣщество, което е воденикаво и лигаво и което са нарича п л ю н к а. Плюнката има сичките необходими свойства да пре-дуготови храната и да я доведе до стомахътъ. Главното преобразование на млѣкото са извършва въ самиятъ стомахъ, на когото стѣниците отдѣляватъ такава една воденикавость, която е извѣстна подъ име с т о м а х е н ъ с о к ъ т ъ. Тая воденикавость има сила да преобрази на кашвица не само млѣкото, а и сѣка твърда, но издъвкаца и влажна храна. Науката е намѣрнала срѣдство да при-готови стомахенъ сокъ искусвенно, слѣдователно днесъ естествоиспитателите могатъ да изслѣдоватъ процесътъ

на пищеварението, т. е. да видатъ съ очите си какъ твърдата храна (напр. хлѣбътъ, мѣсото и др.) са преобразява на мекка или на кашлица, въ чаша, въ която наливатъ тональ стомахенъ сокъ. Когато стомахътъ, съ помощьта на стомахниятъ сокъ, размегчи или смѣде храната, то тая храна са раздѣлива на множество части и отива по сичкото тѣло. Тоя процесъ происхожда така. Когато храната са смегчи окончателно, то отдолу подъ стомахътъ са открива (до това време стиснато) отвързтие, което върви камъ червата. Чрезъ това отвързтие кашлицата тече въ оная дълга, намѣстена съ различни кривулаци трѣба, която съставлява продължение отъ стомахътъ. Въ червата кашлицата са размѣсва съ нова воденикавость, която са нарича сокъ отъ подстомахните момиици (Glande) и която е назначена да продължи процесътъ на пищеварението; подъ нейното влияние пищевата кашлица са раздѣля на двѣ части, а именно на „пищевъ сокъ“, който заключава въ себѣ си сичките нужни за хранението на тѣлото начала, и на полутвърдата часть, която не е вече потрѣбна на тѣлото, и за това са изхвърга вжнъ изъ долнияотъ отвързтие на червата. А какъ достига хранителниятъ сокъ въ сичките части на тѣлото? Залѣпени за червата са намратъ множество ситни трѣбици, които са наричатъ с м у к а т е д н и с ѣ с у д и. Тие сѣсуди изсмукватъ изъ червата потрѣбната храна и разносятъ я изъ тѣлото. Силата на тие пиявици е до толкова голѣма, щото, ако само човѣкътъ е здравъ, тие не оставятъ да са изгубатъ ни най-малките частици, които съ потрѣбни на тѣлото. Разбира са, че тие иматъ достаточное време и доволно мѣсто да исплннатъ своето занятие, защото червата съ твърде дълги. У възрастните хора тѣхната дължина достига до 30 стѣпки. Тие сѣсуди върватъ отзадната страна и отдолу подъ гръбнякътъ и сжединяватъ са въ единъ стѣлбъ, който, като са повдига нагоре до гръдната коруба, влазя въ единъ отъ най-главните кръвоносни сѣсуди, на когото кръвьта върви камъ сѣрцето, а изъ него по други вече пѣтѣове са разнося по сичките части на тѣлото. И така, сѣка една храна, а така също и млѣкото, са пробразява на „питаемъ“ сокъ, който са смѣсва съ кръвьта или, да кажеме по-правилно, който са преобразява на кръвь. А какво происхожда съ кръвьта въ човѣческиятъ организмъ? Това ще да видете изъ слѣдующата глава.

(Продължава са).

КРАТКИ ПОНЯТИЯ ЗА ЗЕМЛЕДѢЛИЕТО.

Когато планинската порода са състои отъ голѣма и отъ цѣла масса и когато въздухътъ са досѣка само до нейната повърхность, то тя не може да са разлиже или да са извѣтри; но когато тая масса са е вече разбила на части, между които въздухътъ добива свободенъ проходъ и влазя между по-голѣмата часть отъ нейните съставни вѣщества, то тя са разлизва постоянно и става по-ситна и по-роховита. Твърде скоро кварцътъ са преобразява на пѣсакъ, а полевиный шпатъ на глина. Водата, която пада въ видъ на дъждъ надъ планинските породи, приемава сичките частици и тѣтре ги слѣдъ себѣ си. Колкото по-бързо тече рѣката, толкова повече тя унася съ себѣ си подобни вѣщества, и, като дойде до оние мѣста, които съ низки, дѣто нейното течение е

или слабо, или са прекращава съвсѣмъ, водата позволява на тие частици, които е тя донесла отъ планините, да съставятъ почва. Разбира са, че тие вѣщества, които иматъ различна тежестъ, добиватъ различно положение. Кожкото е по-голямо и по-тѣшко едно тѣло, толкова по-скоро са то и зазира, а кожкото е по-легко, толкова по-далече са унася отъ водата, слѣдователно ако пѣсакътъ и гнилата и да са донесатъ отъ планинските потоци заедно, то добиватъ различно положение, т. е. оставятъ са на различни мѣста. Множество вѣщества отъ разрушившите са планински породи са влѣкатъ отъ водата въ размиенъ или въ „распуснатъ“ видъ, и падатъ на земята само въ такавъ случай, когато водата са испари. „Распусканіе“ или „размиваніе“ ние наричаме онзи процесъ, чрезъ когото, съ помощта на водата, твърдите тѣла ставатъ водени. Разбира са, че не сичките тѣла са распущатъ въ водата еднакво. Така, напримѣръ, ако ние насипеме въ единъ съсудъ пѣленъ съ вода соль и пѣсакъ, то ще да видиме, че солта ще да изчезне твърде скоро, т. е. че тя ще да стане воденно тѣло, че ще да са смѣси съ водата и че ще да изгуби своятъ видъ, а пѣсакътъ ще да остане непромѣнимъ. Но ние имаме основание да мислиме, че пѣсакътъ, както и сичките други съставни части на почвата, са размива въ водата и разнася са въ такавъ видъ по далечните отъ разрушившите са планински породи крайове. Когато говорѣхме за храненіето на растенията, ние казахме, че водата имъ принася храна и че безъ нея твърдите части не могатъ да са вдигатъ камъ корѣните и да преминуватъ презъ тѣхните претѣжки отвѣртія; а сега ще да притуриме, че кожкото ситни и да би биле твърдите вѣщества до онова време, дорде са не преобразатъ на воденикаво тѣло, т. е. дорде са не растворатъ въ водата, то тие не могатъ да бѣдатъ изсмукани отъ корѣните. Ако земеме нѣкоя хартия, да я туриме въ сито и да налѣеме надъ нея сахарна, содена или въобщо такава вода, въ която е растворено нѣкое твърдо вѣщество, то сичката тая вода ще да премине презъ тѣжките и презъ незабѣлжителните съ просто око отвѣртія на хартията, а заедно съ водата ще да са прецѣди и растворенното въ нея твърдо вѣщество. А-ако земеме нѣкое твърдо тѣло, да го истѣлчеме на прахъ и да го смѣсиме съ водата, то ще да видиме, — ако само това тѣло не може да са растопява въ водата, — че, кожкото и да бѣде ситно или счукано, то не ще може да премине презъ хартията, а ще да остане отгоре и ще да са прецѣди само чистата вода. Същото бива и въ оние случаи, когато растението смуче изъ почвата растопившите са вѣщества, съ които са храни. Съ една дума, растението или неговите корѣне изсмукватъ изъ почвата само оние хранителни частици, които сѣ са вече растопиле или които сѣ приѣле воденикавъ видъ. Да насипеме сега въ водата пепель, т. е. да направиме зола и да я прецѣдиме презъ хартията. Ние ще да видиме, че золата ще да остане на хартията, а отдоле ще да истече бистра вода. Но ако тая прецѣдена вода са тури на огньтъ и да са вари до тогава, дорде водата са не преобрази на пара и дорде не улѣти, то на дното на съсудътъ, въ който са вари водата, ще да остане сиво вѣщество, което, по думите на химията, са състои отъ поташъ, отъ соль и отъ други вѣщества. А защо сичката зола не е могла да са прецѣди презъ хартията, а прецѣдиле сѣ са само нѣкои нейни части? — Защото тя не е могла да са растопи въ водата. А какъ сѣ влѣзле сичките тие части въ растението? Какъ сѣ

биле тие привлѣчени отъ корѣните, когато не могатъ да преминатъ презъ единъ тѣнакъ листъ хартия? Най-послѣ, какъ са е хранило отъ сичките тие части растението, когато тие са не распущатъ въ водата! На тие вопросы може да отговори само химията. Така, напримѣръ, тя говори, че сичките тие вѣщества са распущатъ въ водата, че ние още не умѣеме да ги растопиме и че природата има по-тѣжки и по-силни отъ насъ инструменти. Да приведемъ единъ примѣръ. Въ золата са намира желѣзо, а сѣки отъ насъ знае, че желѣзото не може да са растопи отъ водата. Така ли е? Да земеме сега единъ гвоздъ и да го цуснеме въ такава едно стѣкло, въ което са намира зелцерска вода. Ако направиме това, то ще да видиме, че желѣзцето ще да са стопи така също, както са стопява и сахарътъ въ простата вода. Зелцерската вода извира природно изъ земята въ херцогството Нассау близъ до Лимбургъ п сѣдържа въ себѣ си соль, въгленнокиселъ натръ и чиста въглена кислота. Ако прецѣдиме тая вода презъ хартия, то заедно съ нея ще да са прецѣди и желѣзото. Изъ сичкото това ние видиме твърде ясно, че желѣзото може да са растопи или да са разложи и да влѣзе въ корѣните на растението. Но намъ твърде лесно могатъ да кажатъ, че ми единъ селѣнинъ не полива нивата си съ зелцерска вода и че у насъ не съществува подобна вода, слѣдователно желѣзото не може да са растопи и да влѣзе въ нашите растения. Не е то така. Въ сѣка вода, която тѣче по повърхността на земята и която има сношения съ воздухътъ, сѣдържа въ себѣ си една часть въглена кислота. Единственното различие, което съществува между зелцерската и простата вода са заключава въ това, че първата може да растопи желѣзото по-лесно, а другата по-мѣчно, т. е. че едната го растопява въ продълженіето на нѣколко дена, а другата въ продълженіето на много години. — Въ природата съществуватъ много обстоятелства, които преобърщатъ нерастворимите тѣла въ растворими. Когато ние говорѣхме за разрушеніето на планинските породи, то казахме, че въгленната кислота играе твърде важна роля въ това отношение, т. е. че тя разрушава оние камане, които сѣ съставени отъ окисѣтъ на калии, отъ кремнева кислота и отъ гнила. Тамъ въгленната кислота изгонва кремневата, съединява са съ окисѣтъ на калии и образува растворимъ въ водата поташъ. Ако въ това също мигновение, когато въгленната кислота изганя кремневата, да би са случила вода, то послѣдната, — която са нарича съ общеупотрѣбителното име пѣсакъ, — би са растопила въ нея. Това е единственното сръдство, което растопява пѣсакътъ и което му дава сръдство да влѣзе въ растенията, въ които го намира химията. Но ако кремневата кислота са отдѣли отъ камакътъ не въ водата, т. е. на сухо мѣсто, то кожкото ние послѣ това и да би я позивале съ вода, тя не може вече да са растопи. И наистина, ние видиме, че голѣми количества пѣсакъ лѣжатъ на рѣчните дѣна въ продълженіето на цѣли столѣтия, а не растопяватъ са. Ние нѣма да са распространяваме тука за оние условия, при които са растопяватъ или разлагатъ тѣлата, защото това дѣло принадлежи на химията, ние ще да кажеме само това, че много вѣщества отъ планинските породи, като са распущатъ въ водата, разрушавагъ самите породи, а сами, когато сѣ вече распени, са разносятъ по земята. Тука сме длѣжни да кажеме и това, че за да са распущатъ нѣкои вѣщества, които сѣ потрѣбни за растенията, тѣмъ е необходимо преобразованіе или разрушеніе, което зависи отъ воздухътъ. Кожкото

повече въздухъ или вѣтаръ са досѣга до планинските породи или до почвите, толкова по-силно и по-бързо бива и тѣхното разрушение, слѣдователно толкова по-възможно става и питанието на растенията. А сичкото това ние трѣба да знаеме само за туй, за да си обясниме по-разумно, какво именно достига онзи земледѣлецъ, който изорава нивата си по-добре (по-дълбоко) и който дава възможност на планинските породи да иматъ ближни сношения съ въздухътъ; ние трѣба да знаеме сичкото това и за туй, защото слѣдъ време, като захванеме да работиме и да очѣкваме плоди отъ нашите трудове, намъ ще да бѣде вече извѣстно съ каква именно оранъ да достигнеме своите цѣли, т. е. коя оранъ е по-добра и коя е по-лошавъ. Да поговориме сега за почвите и за подпочвите и да видиме какво различие съществува между тѣхъ, т. е. да опредѣлиме качествата на сѣка отъ тѣхъ. Да кажеме безусловно, че тая почва е добра, а другата не, ние не можеме. Недостатоките и достоинствата на почвите сж нѣща относителни, т. е. една и съща почва може да бѣде добра и лошава за различни растения и при различни условия. Въобще свойствата на почвата зависатъ: 1) отъ свойствата на вѣществата, които я сжставляватъ; 2) отъ климатътъ на страната, въ който са намира почвата; 3) отъ дебѣлината на почвата и отъ свойствата на пластътъ, който лѣжи подъ почвата, най-послѣ, 4) отъ равното или отъ наклоненното и бърдовитото положение на мѣстото. Да разгѣдаме сега зависимостта на почвите отъ сичките тие условия. Най-напредъ ние трѣба да обясниме какво влияние има сжставътъ на тая или на оная почва, отъ когото зависатъ тѣхните свойства. Почвите могатъ да бѣдатъ пѣсачни, гнилпсти, срдни (между пѣсачната и гнилпстата), варовити, черноземни, торфени или блатисти и пр. Разбира се, че ако почвата е пѣсачна, т. е. ако тя е сжставена отъ голѣмо количество пѣсакъ и само отъ малко количество примѣси, на които влиянието е слабо, то такава почва обладава сичките свойства на пѣсакътъ. Ние видѣхме по-горе, че пѣсакътъ са образува отъ разрушившиятъ са кварцъ, който, като са разлиже, образува зърна различна величина; ние говорихме така сжщо, че водата, като разнаси разрушенните части отъ планинската порода, разпредѣлява ги по земната повърхностъ сжобразно съ тежестта на сѣка отъ тѣхъ. Разбира се, че колкото е по-едаръ пѣсакътъ, толкова е той и по-тѣжакъ, и, наопаки, колкото е той по-ситенъ, толкова е и по-легкъ и по-сходенъ съ другите сжставни части отъ разрушившата са порода, слѣдователно и по-лесно са размѣсва съ тѣхъ. И така, ние видихме, че пѣсакътъ, при образованието на почвата, може да падне на почвата или самъ, или смѣсенъ съ други вѣщества. По оние мѣста, дѣто пѣсакътъ не сждържа въ себѣ си никакви примѣси, почвата са нарича пѣсчанникъ; но ако той сждържа въ себѣ си баремъ 10 процента каквато и да е примѣсъ, като, напримѣръ, гнила, която му дава нѣкоя твърдостъ, то тя са нарича пѣсачна почва. Да видиме сега, какво е нужно на растенията, за да израстатъ, и до колко пѣсакътъ удовлетворява тѣхните трѣбования. Изпърво, тѣмъ е нужна минерална храна, слѣдователно достоинството на пѣсачната почва са увеличава сжобразно съ увеличението на минералните вѣщества, които сж нужни на растенията. Второ, тѣмъ е нужна вода, която би внасяла въ растенията храната и която би влязла въ тѣхъ и сама. Отъ камъ тая страна пѣсакътъ е твърде лошавъ служител на растителното царство, защото въ него не може да са

удържа вода. Той може да удържи само 20 процента вода, и то за твърде късо време, слѣдователно пѣсачната почва може да бѣде добра само тогава, когато въ нея са намиратъ такива вѣщества, които сж въ сжстояние да задржатъ водата на дълго време. Третйо, за растенията, освѣнъ неорганическата храна, е нужна още и органическа, т. е. такава, която, като гние постепенно, би давала на растенията такива вѣщества, отъ които са образува тѣхната органическа частъ. Презъ пѣсакътъ въздухътъ преминува доволно лесно, слѣдователно органическите вѣщества, които попадатъ въ него, гниятъ бързо; а вѣществата, които произхождатъ отъ тѣхното разложение, не успѣватъ да влѣзатъ въ растението и да го нахранатъ, защото по-голѣмата имъ частъ са изгубва безъ никаква полза. И така, ако желаеме да усилиме плодородието на пѣсачната почва, ние сме длжжни да я размѣсиме съ такива вѣщества, които, като умалатъ нейната роховитостъ, не би дозволяле на въздухътъ да преминува презъ тѣхъ и които би отнѣле неговата сила да разлага органическите тѣла до толкова бързо. Четвърто, по-голѣмата частъ отъ растенията не обичатъ горѣщата лѣтна сухостъ, която доволно чѣсто са появява надъ тѣхъ; а пѣсачната почва, като са нагрѣе отъ слнцего, дълго време удържа въ себѣ си горѣщината, слѣдователно тя почти постоянно е окружена отъ горѣщъ и отъ сухъ въздухъ, и за това дозволява да растатъ надъ нея само не голѣмо число растения, като, напримѣръ, лебеници, дини и други ботански растения. Като нѣма ягкота и ликавостъ, пѣсачната почва, въ времето на обработванието, не представлява голѣми затруднения и тѣжки усилия. Освѣнъ това, когато е мокра, тя са не лени за земледѣлческите ордия, като другите почти, слѣдователно нея можеме да обработваме и рано презъ пролѣтта, и късно презъ есенъта, и въ сѣко време.

(Продължава са).

ЗА ВОСПИТАНИЕТО ВЪОБЩЕ.

И така, най-главното правило на воспитанието са сжстон въ това, цото воспитателите и воспитателките да приготватъ дѣтето да възприѣме доброто и да го употреби за своята полза сжзнателно, т. е. да внушатъ на малките сжщества такава убѣждение, че тие трѣба да вършатъ това или онова не за туй, че то са харесва на родителите имъ или на воспитателите имъ, а за това, че то е полезно за тѣхъ самите и за тѣхните ближни, съ които тие ще да живѣятъ. По способите, които са употребляватъ за развитието въ дѣцата стрѣмление камъ доброто, сж твърде разнообразни. Мнозина мислатъ, че най-доброто срдство, чрезъ което са достигатъ добри резултати, са сжстон въ това, ако на дѣтето са даде религиозно направление, т. е. ако му са внуши религиозно благоговѣние и ако му са докаже, че религията изнеква отъ него да прави добро. Ние мислиме, — ако религията и да има голѣмо значение въ животътъ на народите, — че това воспитание, което са основава исклучително на нея, не може да бѣде ягко и непоколебимо. Щомъ невѣрието носѣги слѣдъ време човѣкътъ, то сичкото здание, надъ което сж употребени толкова усилия, са катурия и изчезва безвъзвратно. Кажете ни, молиме ви са, кой въ сегашниятъ вѣкъ, въ вѣкътъ на размишленията и на скеп-

тицизмът, може да ни увъри, че неговите върования ще да останат непоколебими до последната минута на животът му? Ето защо ние трѣба да изградиме зданието на нашето възпитание не на небето и не на измѣняющите са истини, а на честта и на сжвѣстта, които сѣкога ще да бждатъ вѣрни ръководители на човѣкътъ. На тоя свѣтъ нѣма нищо по-вредително и побубявающе отъ онзи религиозенъ способъ, който са употребява отъ нѣкои родители и воспитатели, когато дѣцата не изпълняватъ волята имъ, т. е. който са сжстоп въ заплашваня на непослушните съ божие наказание или съ злите и съ мжстителните духове. Ако е вредително да плашме дѣцата си съ различни дяволе, съ самодивы, съ каракончовци и пр., то е хилѣди пѣти по-вредително да ги плашме съ онова високо сжщество, камъ което желасме да имъ внушиме благоговѣние и любовь, и да имъ разказваме, че това сжщество е измислило различни мжви за тѣхните души, които сж негово произвѣдение. Сжщото ще да кажеме и за оние нравственни изрѣчения, които са повтарятъ ежедневно на дѣцата и които доводно чѣсто биватъ безсмислени. Истина е, че нѣкои нравственни изрѣчения, — ако само тие изрѣчения сж човѣчески, — доводно чѣсто накаратъ човѣкътъ да направи добро дѣло, но тие не сж въ сжстояние да измѣнатъ характерътъ му. Малко ли ние знаеме таква безсжрдечни и злобни хора, които презъ сичкнѣтъ си животъ сж слушале мждри изрѣчения за сладостите на дружба? Малко ли на тоя свѣтъ са срѣщатъ таква сжжнерници и душепродавци, които презъ сичкнѣтъ си животъ сж слушале, и слушатъ, че милосжрдиего е най-първата християнска добродѣтель? Виждаде ли сге, кажете ни, на тоя свѣтъ баремъ единъ велицемѣренъ благодѣтель, който, като прочете въ евангелието за безполѣзността на богатствата, да раздаде имането си на сиромасите и да нарами кръстѣтъ? Ние сме увѣрени, че даже и самите християнски учители, като, наиримѣръ, архиепископете, ерокириците и въобще сичките калугере, — които мжчатъ въ адските огньове сжжнерниците и харамѣдците, — би ни нарѣкде сумашедши, ако ние да би испжлнѣде заповѣдите на Христа, т. е. ако да би раздаде имането си на сиромасите и ако да би отишле да просиме милостивия или да са храниме съ мотиката въ рѣка. Таква книги, които сж пжлни съ високи мждрости и които сж вѣтоватъ вѣрующите да бждатъ кротки, честни и добри, ние нампраме и у индийците, и у китайците, и у персите; но, питане е, станале ли сж тие отъ сичкото това по-добри? Ако за усжжвршенствованияето на хората да би билъ достаточенъ само нравствениятъ кодексъ, то свѣтътъ одавна вече би билъ спасенъ; но, за сжжалѣние, свжрзската между високите мждрости и дѣянията на човѣкътъ бива повечето пѣти слаба и гнида. Твърде чѣсто ние видиме таква хора, които нѣматъ никакво понятие за моралните проповѣди на множество стари философи, но които стоятъ много по-близо до евангелските истини, нежеди оние богослове и ритори, у които религията е постоянно на езикътъ. Сѣка истина, сѣка проповѣдъ и сѣки сжвѣтъ, които са изказватъ предъ дѣцата, трѣба да сж удобоиспжлними и да отговарятъ на дѣйствителниятъ животъ, въ противенъ случай тие нѣма да намѣратъ нито любители, нито испжлнители. Трѣба да знаете

и това, че дѣцата сж голѣми наблюдатели, т. е. че тие сѣкога са стараятъ да видатъ испжлняватъ ли тѣхните наставници сами онова, щото имъ заповѣдатъ да испжлняватъ. Съ една дума, ако воспитателятъ желае да намѣри сжчувствие и подражанне, той е обзаянъ да бжде онова, щото е и щото трѣба да бжде, въ противенъ случай дѣцата ще да забѣлѣжатъ неговиятъ животъ, който противорѣчи на проповѣдите му, и той ще да изгуби сѣко едно довѣрие. Но и това не е достаточнo. Ако сме увѣрени, че дѣтето трѣба да са развие самостоятелно и да не бжде слѣпъ подражателъ на старците и на сжвѣтниците, то трѣба да го извѣдеме и да го срѣшнемъ съ дѣйствителността, която е въ сжстояние по-добре отъ сичко друго да го накара да бжде човѣкъ. Доказано е вече, че който желае да направи отъ дѣтето добаръ и сжстрадателенъ човѣкъ, той никога нѣма да достигне своята цѣль съ различни възвишени теории, т. е. съ различни правоучения и съ сжвѣти „да обича ближните си.“ Заведете го въ колбата на сиромашѣтъ и покажете му оставениятъ отъ щастливите смжртни и болниятъ старецъ, и ако то не почувствува сжжаление и сжстрадание, то никакви разсжждения за обязанностите на човѣкътъ или на християнѣтъ нѣма да поколебаятъ неговото сжрце. Да кажеме и това. Въ оние минути, въ които у човѣкътъ са появява сжстрадание камъ ближниятъ му, сж най-нѣжни и най-поетични, слѣдователно нѣкой отъ насъ не трѣба да му говори именно въ това време нито за небесните награди, нито за хорските похвали. Тие минути не трѣба да са помрачаватъ нито съ лични сжображения, нито съ отвѣчени понятия. Животътъ не търпи никакви сжображения, защото страданията на ближниятъ ни сж дѣйствителностъ и защото ние ги усѣщаме и видиме безъ очила. Ако желасме да покажеме на бждящиятъ човѣкъ случаю, то ние можеме да ги намѣримъ на сѣка крачка: човѣческиятъ животъ е богата драма, въ която сѣка минута са срѣщатъ и страдания, които сж способни да възбудатъ участие, и препятствия, които развиватъ мжжество и енергия, и испитания, които ни приучаватъ да търпиме. Ако воспитателятъ е разуменъ човѣкъ, той ще да извѣче изъ сѣко едно човѣческо проявление сжществена полза. Разбира са, че сичкото това би било за дѣтето нравствена гимнастика, която ще да му принесе такава сжщо полза, каквато и тѣлесната. Само онзи човѣкъ бива добаръ, който прави добро и който искорѣнява злото. Въ числото на честните убѣждения, които трѣба да развиеме въ дѣтето, принадлежатъ, разбира са, уваженieto камъ трудѣтъ и навикътъ да считаме сѣко едно занятие честно, колкото то и да би било просто и бѣдно. Въ това отношение ангелизете сж отишле малко по-далечъ отъ сичките други народи и народности. Ние говорихме вече въ „Знанье“, че на ангелизските ученици са дава голѣма свобода, че тие са приучаватъ още въ шкoлата да уважаватъ трудѣтъ и че тие управляватъ своите по-малки братя безъ да увеличаватъ своето достоинство и безъ да бждатъ тягостни на своите подчинени. Директорътъ на едно отъ ангелизските учебни завѣдения възложилъ сичките работи на самите дѣца, които избирале занятия по своята воля. Оние работи, за испжлненияето на които биле нужни особени трудности и отчасти самоотжжржение, са пол-

зувале въ школата съ пай-голѣмъ почитъ, т. е. онзи ученикъ, който са е завзѣмалъ да изпълнява тие работи, са е уважалъ много повече отъ страната на директоритъ, нежели онне, у които са е появяло отвращение къмъ ма-ловажните дѣла. Изъ това постановление учениците извлѣкаде двойна полза: тие не само че са научаваде да живѣятъ безъ чужда помощ и не само че ставаде самостоятелни, но губиле своятъ навикъ да глѣдатъ съ презрѣние на слугите и да считатъ простите занятия за достояние на бѣдните и на безродните. Слѣдъ време, говори Ескирость, когато дѣцата порастатъ, родителите и воспитателите сж джлжни да ги водатъ по оние мѣста, дѣто работатъ много работници, т. е. по фабриките и по майсторските. Тука тие ще да са опознаятъ най-добре съ сичкото значение на трудътъ и ще да привикнатъ да уважаваатъ работникътъ, защото ще да го водатъ надъ самата работа. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажеме, че теоритическото влѣчение къмъ трудътъ не принася никаква полза. Ние са гнусиме отъ онне хора, които проповѣдатъ, че сѣки човѣкъ е джлженъ да работи физически трудъ, а не срамуватъ са да извѣдатъ чуждиятъ потъ; ние са гнусиме отъ онне нова апостоли, които проповѣдатъ, че богатите трѣба да са избиятъ и че богатството трѣба да са раздѣли на равни части между сичките живи същества, а употребляваатъ сичките си сили да вѣдатъ на готово, да крадатъ и да оправдаватъ себѣ си съ „възвишение“ теории; най-послѣ, ние са гнусиме отъ онне хора, които проповѣдатъ едно, а праватъ друго, които уважаваатъ трудътъ, а сами дѣжатъ по сичкиятъ день на тондо и на сѣнка и които проповѣдатъ кржстѣвъ походъ противъ бжлхите, а сами приличатъ на джрвеници. Тука ще да повториме още веднашъ, че ние не даваме бабиниятъ Пѣвннъ тиквенъ грошъ и за най-високата теория. — Ние мислиме, че е време вече да помислиме за развитието на младото поколѣние, да го воспитаме безъ фантазии и да му разкажеме смисалта на окружающите го явления. И въ тоя случай поглѣдътъ на Ескироса са не мѣнява. Той не допуца никакво притѣснение, никакво принуждение и никакво насилие. Ако искаме да възбудиме въ дѣтето желание да чете и да пише, то по-напредъ сме джлжни да му разкажеме каква полза може да му принесе учението, т. е. ние трѣба да му разказваме различни истории, земени изъ дѣйствителниятъ животъ, и ако то захване да ни пакарва да повтариме своите разкази или да му разкажеме нови, то ние трѣба да му кажеме, че ако са научи да чете, то ще да ги намѣри въ книгите. Приказниците, които са разказватъ отъ самиятъ народъ, сж достаточни за пжрвоначалното развитие на дѣтето или за поощрението на неговото любопитство, защото сж прости, навни и не сжджжатъ въ себѣ си надута ученность. Разбира са, че ние сме голѣми врагове на оние дѣтски книжки, които са пишатъ за дѣцата и въ които нѣкоя си „учена мадама“ изказва своите мждрости за обязанностите на дѣтето, т. е. че бждщиятъ човѣкъ трѣба да бжде миренъ, да джржи ржцете си на поѣстѣ, да не бѣсиѣе и пр. и пр., защото „благовоспитанието дѣца“ сж обявани да приличатъ на ангелете, които нѣматъ никакви страсти. Разбира са, че тие правоучителни приказници не само че не развиватъ въ дѣтето никаква любознател-

ность, но пакарватъ го да ненавижда моралните проповѣди така сжщо, както и моралните сжвѣти на своите воспитатели, които нѣматъ нищо общо съ животътъ. За пжрвоначалното обучение на дѣтето докторъ Еразмъ ре-мандува наглѣдната азбука, която у насъ носи названиее „пѣчна метода.“ — Друго зло, което са срѣца при воспитанието на дѣцата, са сжстои въ това, че множество родители и воспитатели са стараятъ да скрпять отъ тѣхъ своето собствено незна-ние на воспитанието и да даватъ на тѣхните вопи такива отговори на тѣхните вопи, които доводно чѣсто доводно присжжрбно. Тоя навикъ е вредителенъ за тѣхъ за това, че дѣцата слѣдъ време ще да узнаятъ истинно, и ще да изгубатъ сѣко едно уважение къмъ родителите и къмъ наставниците си, а, второ, за това, че сѣка една лжка и сѣко криво обяснение е противоположность и врагъ на знанието и на напредокътъ. Ние мислиме, че въ подобни случаи майките или наставниците би направиле много по-добре, ако би казале на своятъ воспитаникъ, че тие още не сж могле да узнаятъ това дѣло и че не би било лошаво, ако той (воспитаникътъ) открие самъ истината. Ако дѣтето захване да мисли за различни предмѣти само, то слѣдъ време ще да оцѣни много по-добре положителното знание и неговите ползи. Нека ни бжде позволено да кажеме и това, че ако ние не позволяваме на дѣтето да излази изъ кругътъ на припознатите до сега истини, т. е. ако му говориме, че нѣкои вопроси сж рѣшени вече, слѣдователно то не трѣба да размишлява надъ тѣхъ, а да ги приѣме буквално, или ако му казваме, че „божияте тайни сж необясними“, слѣдователно нашата обязанность е да вѣрваме и да не размишляваме, то въ дѣтето са появява нравственноробство, занятията славатъ за него просто упражненне на умътъ или, щото е пай-лошаво, въ него са появява отвращение къмъ сѣка една наука, защото, по неговото понятие, тя не отговаря на неговата любознателность. Разбира са, че и въ това отношение биватъ исклучителни правила. Времето, природата, нѣкои видени примѣри и животътъ доводно чѣсто земаатъ пжрвенство надъ драпированныя човѣкъ и сичкото негово воспитание и образование са разбиватъ на чирепе. Но чѣсти ли сж тие случаи? — На тоя вопросъ ние ще да отговориме отрицателно. Деветдесетъ в деветъ процента отъ човѣчеството повтаря рабски онова, щото му говори учителтъ, и мжрзи го да размишлява и да издѣзе изъ своето младенчество. А кой е кривъ? Воспитанието. Истина е, че предапнето има неотемлеми права и че човѣкътъ, който не замствува отъ окружающето го общество, би билъ идиотинъ или дивакъ посрѣди другите; но и онзи, който принамава безъ разсжждение и безъ анализъ сѣки единъ сжвѣтъ, никота нѣма да бжде самостоятеленъ човѣкъ и знающа личность.

(Проджлага са).

ЗА НАШИТЕ СЖДРУЖАВАНИЯ, КОИТО НОСАТЪ НАЗВАНИЕ ЕСНАФЕ.

Почти сичките бивши и сжвременни политико-економисти говорятъ, че сждружията, които сж сжставени отъ отдѣлни лица, иматъ по-широка програма, нежели

правителствата; че държавата е обзана да защитава и да поощрява развитието на обществата и на сдруженията, но да са не мѣша въ тѣхните дѣла; най-послѣ, че сдруженията обогатяватъ господарството, принасятъ съществена полза на работниците и унищожаватъ частни злоупотрѣблениа. Единъ отъ ингелзските политико-економисти говори слѣдующето: „Върата на богатството и просперитета, народната економия и пр. трѣба да бждатъ вѣтанието, домашниятъ жѣл, която е обзана само да ги зависи отъ дѣде между тѣхъ законъ и рѣдъ и да защитава свободно развитие, но да контролира тѣхните дѣйствиа. Съ една дума, тя трѣба да пита „защо“, а да не говори „не бива“. Онаа държава, която дѣйствова противъ развитието на търговията и на търговските сдружения, дѣйствува противъ себѣ си, защото тя е съставена отъ отдѣлни личности, които са занимаватъ за общото дѣло“. На друго мѣсто същиятъ авторъ говори така: „Колкото повече са развива индустрията, колкото повече са основаватъ компании и колкото повече са разширява търговията, толкова повече са обогатява народътъ, толкова по-ярко бива правителството и толкова по-щастливи биватъ работниците“. Разбира са, че ние не можеме да приѣмемъ горекананните фрази за чисто сребро. Ако прочетемъ безпристрастната страница на дѣйствителниятъ животъ, то ще да намѣримъ слѣдующите факти: 1) Въ Англия, дѣто индустрията е усилва да са разви до най-високата степенъ, ирландците умиратъ отъ гладъ, работниците не ѣдатъ по нѣколко месѣца мѣсна храна, работниците убиватъ дѣцата си (за да ги не хранатъ), и пр. и пр., защото капиталистите сж събрали сичкото богатство въ едни рѣце и защото сиромашѣтъ зависн отъ тѣхъ до надгробната джка; 2) Въ Франция, дѣто компаниите растатъ като гжи презъ Августъ и дѣто акционерните дружества сж захванале да отиѣватъ даже и мъртвите, почти сѣко десетилѣтие происхожда революция, работниците искатъ хлѣбъ, спромасите гинатъ въ отчаяние и нещастнето върви слѣдъ нещастие, защото богатството влаза въ рѣцете на частни хора или на нѣколко богати акционере, които са грижатъ твърде малко за „труднолюбивите“ работници; 3) Въ Сѣверна Америка, дѣто търговията е достигнала до най-громадните размири, дѣто земята е богата, дѣто компаниите иматъ баснословни срдства, трудътъ на работникътъ са цѣни твърде евтино, защото делугатите въ камерата, държавните чиновници и министри, даже и президентите на републиката, сж търговци. Освѣнъ това, можете ли вие да ни похвалите оне държави, въ които народътъ е раздѣленъ на десетина сжсловия или касти, въ които търговията е монополъ на една отъ тве касти, въ които търговците сж принудени да плащатъ на правителството баснословни даноци (слѣдователно и да крадатъ, защото тѣшкиятъ данокъ изисква и голѣми печѣлби) и въ които работникътъ е или волъ, или безотвѣтна машина, която трѣба да благодари бога за това, че има право да джа въздухъ въ сѣкое време и да са грѣе на слънце отъ гергйовденъ и до планденъ? Когато у насъ говорятъ за Европа, то въобще мислатъ, че, — напимѣръ въ Франция, — съществуватъ златни гори, че хората дѣжатъ по цѣлъ денъ на сѣнка, че хлѣбътъ са ражда готовъ, т. е. пзмѣ-

сень и испечень, и че щастѣето са продава безъ пари. А и можеме да мислиме друго-яче, когато въ книгите и въ рѣчиците са говори не за положението на францускиятъ народъ и не за гладната смъртъ на хлѣдни работници, а за Пале-Роялските украшения, за Елисейските-полета, за Монте Крестовите богатства и пр. и пр. и пр.? Можеме ли да мислиме друго-яче, когато даже и въ французската граматика са говори, че Франция е велика държава, че французете сж великъ народъ и че въ това господарство сж биле събрали петъ милиарда франги за нѣколко месѣца? Но да оставиме това. Нѣка говори кой що ще, а ние ще да кажемъ, че прехваленните европейски учрѣждения, индустрии, търговии, комиани, акционерни дружества и пр. и пр. не сж за насъ. Единъ уменъ европеецъ е казалъ преди нѣколко години, че не ние трѣба да заимствоваме отъ европейците, а тие отъ насъ, защото у насъ сичките хора сж равни между себѣ си, защото ние нѣмаме аристократия, графове и бароне, защото у насъ сѣки може да бжде търговецъ, ако само той е уменъ и дѣтеленъ, и пр. Единственниятъ недостатокъ, който съществува въ нашето отечество са заключава въ това, че ние сме малко образовани и че дивите страсти и до днесъ още стоятъ по-високо отъ разумътъ.

Ц.

НАРОДНА ПЪСЕНЬ.

Заспала ми е царица
Царю на дѣсно коляно,
Царь си царица будеше:
„Я стани, либе царице,
Че божекъ трона на порти.“
Сабудила са царица.
На си на царя думаше:
„Царю ле, господарю ле,
Защо ма, либе, сабуди? . . .
Какво ли глѣдихъ насжне!
Небо са на двѣ раздѣля,
Слѣнце на земя падаше
И по слѣнцето месѣцътъ,
И по месѣцътъ звѣздите.“
Царь си царици думаше:
„Либе царице, царице,
Сами сжмъ азе слѣнцето,
Звѣздите ни сж райа, —
Нема е либе за добро! . . .
То ще размирство да бжде!
Вчера на сжборъ отидохъ,
Тамъ си заварихъ владика
И четирите полове,
Слуга имъ бѣше дѣвойка,
Попъ Еийовата джщера.
Нарѣдъ си чаша даваше,
И за владика рѣдъ доде;
Владика чаша не прие,
Ами прегърна момата,
На скути си я положи.“
Царица царю думаше:
Нема е, либе, на добро!
Я пусни бѣри юшаци
Владиду глава да зематъ
Даво са нему сбиеше*).“
Токо е това изрѣкла,
Тѣшка потери довтаса,

*) Създанеше.

Та зема царю главата.
Остала бѣше царица
Састъ три товара имане
И съ мѣжко дѣте Никола.
Сама са чуди и мае,
Каква добрина да гради:
Да ли вовѣ село черкова,
Или вовѣ гора манастиръ,
Или надъ вода мостове?
Кметовете ѝ говорятъ:
Царице, господарнице,
Имаме въ село черкова,
Въ зелена гора манастиръ
И надъ водите мостове,
Амп загради, царице,
Въ Едрене града темница.“
Послушала ги царица,
Та си изгради, направи,
По срѣдъ Едрене темница.
Гради я и угради я, —
Хванаха синъ ѝ Никола,
Та го въ темница хвърлиха;
Голяма глоба искаха, —
Деветъ товара имане
Николу глоба да плати.
Зачудила са царица
От-дѣ имане да сбере,
Никола да си откупи.
Сади *) обиде майка му,
По си святъ **), по си велелъ,
Та си имане сабрала,
Сабрала до петъ товара,
Па са царица моляше
И жална дума думаше:
„Болаѣре, мои кметове,
Примете ми имане,
Та ми Никола пуснете
Изъ тая темна темница,
Щото майка му изгради.“
Тие Никола не пушатъ,
Та дѣждатъ кѣтти Никола
Цѣли ми десетъ години
И са кость по кость разнивалъ.

(Записана отъ Неша Бончова въ с. Панигюрище).

СЛАВЯНСКАТА ЛИТЕРАТУРА

на

България

въ срѣдните вѣкове.

(Отъ Louis Léger).

БОГОМИЛИТЕ.

Слѣдъ Симеоновата смъртъ, при царуването на синътъ му Петра, България захвана да ослабва, и, между другите нови явления, въ нея са пропѣхнада и богомиловата ересь. Познато е, че Византия е давала пѣй за черковни препирни, слѣдователно не е за чудене, ако тая ниска страсть, заедно съ византийската литература, са е вмѣхнала и между славяните. Въ VIII. вѣкъ императоръ Константинъ Копронимъ преселилъ въ Армения въ Тракия значително количество Манихейци; а

слѣдъ 200 години Цимисхий заселилъ азиатски павликене около Пловдивъ. Единъ прочутъ документъ, издаденъ изъ папската канцелария, подъ заглавие *Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum* *), свидѣтельствува, че въ онова време множество проповѣдници, отъ разни секти, сж наводняле България. Но и ти сама въ това сжщо време е имала като жители или като гости различни и разновѣрни народи: славяне, римляне, грѣци, арменци, сирійци, албанци, евреи, араби, и пр. И така, не е за чудо, ако при подобна сбирщина, късѣтъ на ересѣта е сподучилъ, а особено за това, че идолоклонническите прадания още не сж биле добре забравени. Духовете са лутале, а свѣщенството, съ своите оскудни поучения и съ своите смѣшни строгости, подкрѣпѣло още повече луганнето. Какво и какво не е прѣсходило въ онова време! Било запрѣтено да са къпатъ въ ерѣда и въ пѣгакъ, не позволяло са никому да са допре безъ поѣсъ до свѣтния столъ, запрѣтено било да са сѣди въ черкова безъ крѣстосани ръце и пр. Най-послѣ, въ 866 г., князь Михаилъ (Борисъ), за да извади народѣтъ си изъ сжмѣшнѣето за иѣкои граждански и черковни вопроси, проводилъ посолство въ Римъ да са смѣтнува съ папа Николая. Благодарение на постоянството, съ което са е отличалъ Борисовиятъ наследникъ, и хвала на благоразумието на личните мѣже, съ които е билъ окруженъ, Симеонъ не оставилъ ересѣта да пусне дълбоки корѣне въ времето на своето царуване; но на престолѣтъ са качилъ Симеоновиятъ наследникъ, неспособни Петаръ; държавата била поколебана отъ маджарските нападения; князѣтъ изгубилъ влиянието си; а търговията цѣвтѣла, сношенията ѝ съ Цариградъ ставале почѣсти, т. е. появили са такива причини, които вовѣле въ България богатства, раскошества и византийски развратъ. Въ онова време Византия е измишляла необикновено чудни и крайно смѣшни предприятия: искусни шарлатане разнасяле за проданъ изъ градъ въ градъ различни икони и разказвале, че тие икони не сж направени по обикновенниятъ начинъ, а „вжлошени“ сж отъ свѣти духъ туй сжщо, както той са е вжлотилъ иѣкога си въ словото. Въ това време са появилъ свѣщенникътъ Богомилъ, който утврждаалъ, че ще да повърне българскиятъ народъ камъ старите и до истинните евангелски предания. За животѣтъ на тоя свѣщенникъ ние иѣмаме много подробности, и ако го познаваме, то сме обязали на оние иѣколко рѣда, които сж написани отъ българскиятъ свѣщенникъ Козма, подъ заглавие: „Слово святаго Козмы пресвитера на еретики прѣвнѣ и поученіе отъ божественныхъ книгъ.“ Козма е послѣдниятъ представителъ на Симеоновата епоха. Види са, че тоя човѣкъ е билъ въ сношение съ най-замѣчателните лица въ онова време. Да прибързаме да кажемъ, че подробностите за животѣтъ на Козма не сж повече отъ подробностите за животѣтъ на Богомила. Иѣма никакво сжмѣшнѣе, че Козма е билъ славянски свѣщенникъ, и ако е явелъ непрителъ на богомилите, то е знаалъ и да ги оцѣнява. Сжчвението му са захваща съ иѣколко размшления върху ересите. „Христосъ, казва Козма, предрѣче, че ще да са яватъ лжепророци, които ще да бждатъ познати по дѣлата имъ.“ За да подтврди това, Козма трупа колкото са може повече библейски текстѣ, и трупа ги съ такава раснаденность,

*) На сѣкаде.

**) По сичкиятъ свѣтъ.

*) Отговоръ на папа Николая камъ българските посланици.

щото „словото“ му достига до богословско красноръчие. Той са оплаква отъ нещастията, които сж постигнале отечеството му: „бойове, злини и дошавини сж са струполиле надъ него; народътъ са отказва отъ бога, който го наказва.“ Козма сжвѣтова свѣщенството да слѣдува по добриятъ пѣть на свѣтите отци и владци, тѣхви предшественници, а именно на Григория богослова, на Василия велики и на екзарха Ивана златоусти. Но писателътъ са неотпуща до тамъ, щото да покани сжвременните свѣщенници да пишатъ книги; не, той би желалъ само, щото тие да прочитатъ писанните, т. е. оние, които сж готови. „А то сега, казва той, захвърлятъ книгите, за да ги гризатъ молците; сега са почита играта, а не черковата; сега б а с н и т е *) са цѣпатъ повече, нежели свѣтото писание. Какви сж тие христиеис, които преминуватъ животътъ си въ наслаждение съ гусците, съ хорото, съ дяволските пѣсни и съ пианството, и които вѣрватъ въ магите, въ сжницата и въ сичките демонски поучения?“ Изъ сичко са видѣло, че черковниятъ и обществениятъ развратъ въ Бжлгария ще да доведе до нѣкаква реакция (обратно дѣйствиe), както виждаме по-послѣ, че падението на римската черкова довозда реформацията. Изъ думите на Козма ние заключаваме, че въ Бжлгария, освѣнъ официалната черковна литература, е сжществувала и друга книжевност, която е била народна и която са е старала да излѣзе на бѣлъ свѣтъ. Ние ще да потърсиме тая литература въ а п о к р и ф и ч е с к и т е бжлгарски книги. Тие книги извлѣкаватъ сждржанieto си изъ библията, и въ тѣхъ, — главните произшедствия на свѣтото писание, — са види сичко сжврхестественно, а особено сжзданieto; а второто пришедствие и пр. са являватъ облѣчени въ чудни украшения, заети отъ сжницата на народното вжображение. — Ние знаеме, до колкото ни е извѣстно, че Богомилското учение е имало между южните славяне голѣмъ усѣхъ: то е процвѣтало много вѣкове и посрѣщало са е съ голѣмо уважение отъ бжлгарските, отъ руските и отъ босанските князове и пѣрвенци. Описанието, което ни изнася Козма за богомилството въ неговото време, е достаточнo вече да ни изтжлкува, защо народътъ са е предавалъ до такава степенъ на това учение. „Богомилите сж, казва Козма, смиренни, скромни, тихи; тие сж пожатѣле отъ дълги пости, нищо суенно не говорятъ и никога са не смѣятъ високо; умѣренносѣта преобладава въ сичките имъ дѣла, защото тие исповѣдатъ, че дяволътъ, божиятъ измѣнникъ, който билъ основалъ женидбата, е научилъ човѣците да ѣдатъ блажно и да пиятъ вино. Ето защо тие презиратъ, като сжблазителни, тие навиди; молатъ са богу на вечерните и обожаватъ го въ къщята си, дѣто стоятъ затворени по цѣли четири дни и по четири нощи; колѣнопрекланятъ и четатъ отъ ч е н а ш ъ, но не кржстатъ са, защото мислатъ, че тоя знакъ не угождава богу, т. е. защото му напоминава дървото, на което го распинаха юдените противъ волята му. Тие не приемаватъ черковните служби за христиеиски, нито свѣщенноначалството и говорятъ, че свѣщенниците сж фарисеи и обвиняватъ ги, че преминуватъ животътъ си въ развратъ и въ прелюбодѣяние. Богомилите живѣятъ безъ свѣщенство. Козма продължава (превоздамъ думите му сжкратени): „Тие четатъ евангелията съ прѣлѣжанье, джржатъ ги

пoнѣкогашъ въ ржцете си и удрятъ са съ тѣхъ по гърдите. Не припознаватъ книгите на пророците, нито стариятъ завѣтъ, и опредѣляватъ, че приѣматъ само евангелието, а не и законътъ на Мойсея. Отъ друга страна тие утвжрждаватъ, че познаватъ небесните нѣща и че иматъ възможность да предвиждатъ бждщето. Отхвъргатъ черковните закони, измишляватъ различни басни и употребляватъ ги на тѣхното мѣсто.“ Това накратко е писалъ Козма за богомилите. У него тие сж представени въ такавъ видъ, който никакъ не заслужва ненавистъ, слѣдователно за насъ не е мжчно да разбереме по каква именно причина тая секта е срѣщала такава благорасположение между славянските племена. Самъ Козма исповѣда, че влиянието имъ е било твжрде голѣмо между христиеенете и че мнозина сж ходиле да са допитватъ до тѣхъ за най-важните вопросы. Истина е, че учението имъ е имало чисто демократическо и патриархално свойство: тие сж принимале,—това потвжрждава и самъ Козма,—за божии противници оние личности, които сж работиле за князѣтъ, и запрещале сж на слугите да са покоряватъ на стопанете си. Въ XI. вѣкъ богомилите сж сжставляле вече въ Бжлгария силна партия. Самиятъ царъ Самуилъ приналъ тѣхната вѣра. Разказватъ, напримѣръ, че цѣли градове, както Пловдивъ, са обжрнали въ богомилство. То премивало и въ Сжрбия. Ние достовѣрно знаеме, че сжрбските князове (отъ фамилията на Немановците) сж гониле богомилите и гориле сж книгите имъ. Тая секта са е изгубила не по-рано отъ падението на византийската джржава. Тука не му е мѣстото да размишляваме какви сходства сж сжществувале между началата на богомилите и пѣкон западни ереси, пренесени изъ Бжлгария (отъ дѣто и думата Бжлгаринъ са употреблява като поимѣрка въ французскиятъ езикъ *). Да оставиме на богословете да докажатъ това. — Въ краткото изложение, което дадохме относително писанното отъ Козма, намъ направи голѣмо впечатление едно нѣщо, а това нѣщо е, дѣто той разказва за б а с н и т е, които сж биле измислени отъ богомилите. А да ли сж останале каквито и да е слѣди отъ тие басни? Още преди време християнската черкова, за да предупази да са не четатъ дошави книги (sic), начертала католози, които сж твжрде забѣлжителни. Index'и (католози на запрѣтенните книги) са намиратъ на крайятъ въ множество славянски номоканони (изложение на черковните правила). Въ тие Index'и са спомѣнуватъ и оние книги, които сж биле преведени отъ гржцки, и оние, които сж биле оригинални (т. е. първоначално писани на бжлгарски). Между писателите, на които имената са срѣщатъ въ тие католози, е забѣлжено и името на бжлгарскиятъ свѣщенникъ Еремия. Той е живѣл въ X. вѣкъ, което ще рѣче, той е билъ сжвременникъ на Козма. Предполагатъ даже, че Еремия е билъ сжщиятъ Богомилъ. Но както и да е, а номоканонете приписватъ на нарѣчениятъ Еремия свѣщенникъ бжлгарски голѣмо число книги, на които заглавията сж слѣдующите: 1) „За естественната болѣсть, която носи названиее т р ѣ с к а-

*) Забѣлжете тая дума, която ще да бжде истжкувана по-доде.

*) Французете казватъ бугаръ на оизи човѣкъ, който прави социалски грѣхъ и мислатъ, че това названиее происхожда отъ думата бжлгаринъ. Даже и самъ Водетърь обяснява тая дума съ такавъ емисалъ въ рѣчвикѣтъ си. Ако ние и да не вѣрваме това, но и бжлгарете наричатъ френга женските болѣсти. П р е в-

в п ц а“ (трѣперанне, сжтрѣсенне, трѣска); 2) „За честното дѣрво: откровение отъ св. Троица“; 3) „За Господа нашего Исуса Христа“; 4) „Какъ е станалъ Христосъ свѣщенникъ“; 5) „Какъ е ораль Исусъ Христосъ“; 6) „Отъ колко части е билъ направенъ Адамъ“; 7) „Какъ императоръ Провъ е нарѣкалъ Христа свой приятель“. Помоканонете приписватъ на Еремия и други сжчненія, т. е. множество лжжлвви молитви противъ нѣкои бодѣсти. Явно е, че не сичко, щото му приписватъ, е принадлѣжало нему: подобни сжчненія сж биле твжрде възблани въ срѣдните вѣкове, но появляле сж са безименни. Уваженето, което сж имале бжлгарските басни въ Роеспя, са потвжрдява отъ слѣдующиятъ откъсъ, заетъ отъ предисловнето на единъ преводъ на бѣлорусското нарѣчле, изъ сжчненіята на Ивана Дамацера (XVI. вѣкъ). Преводачътъ са оплаква, че са не четатъ сериозните книги, и притуря: „равлѣкаваме са съ бжлгарски в басни в съ бабшки приказки“, и сравнява тие книги съ книгите на истинските наставници, т. е. съ пжрвописните книги. Друго доказателство. Въ една сжрбска ржкопись, която е пална съ проповѣди противъ бабешките басни, писателятъ обявлява, че въ никоя земя не е видѣлъ толкова суевѣрия, колкото въ Бжлгария. Списавията, които са приписватъ на Еремия, но които, безъ сжмнѣние, припадлѣжатъ на цѣла школа, — и имената на другите писатели сж оставале неизвѣстни, — могатъ да са раздѣлятъ на двѣ категории: пжрвата сжбира и забвдѣжва народните суевѣрия; а втората принадлѣжи на легендите, заети отъ свѣтото писание. Ние ще да приведеме нѣколко примѣра и отъ едната и отъ другата категория. Ржкописите, които имаме въ ржцете си, сж повечето русски, и възможно е, щото преписвачете да сж вовѣле въ тѣхъ различни погрѣшки, слѣдователно ние сега-за-сега са лишаваме отъ елементите за критиката и ще са задоволеме просто да приведемe текстите така, каквито ги имаме предъ очите си. (Сжвршва са).

К Н И Ж Е В Н О С Т Ъ .

Отъ сжбирателите на народните пѣсни, пословици, поговорки и предания са изискватъ двѣ крайни обязанности: пжрво, сѣко едно народно творчество трѣба да са записва така, както са произнася, т. е. както излазя изъ устата на народътъ; второ, мѣсгните нарѣчия и отдѣлните думи трѣба да бждатъ увардени въ своята естествена чистота. Ако сжбирателятъ не исполня тие двѣ длжности, то неговите труди ще да останатъ напрасни, т. е. тие нѣма да ддатъ потрѣбниятъ отговоръ на филологическите изслѣдования. Но у насъ, както видѣхме вече въ 9. брой на „Знание“, и до днесъ още не сж разбрале значенето на народното творчество. Нашите сжбиратели, които сж чуле, че трѣба да са сжбиратъ народните пѣсни и приказници, пматъ слабостъ да мислатъ, че сичкото това е потрѣбно на народътъ само за туй, за да са извѣче изъ тѣхъ такава една наука, която би имала сходство съ гржцката митология. Ето защо мнозина са стараятъ да притуратъ въ народните пѣсни по нѣколко свои собствени фрази и да имъ ддатъ по-голѣмо значение. А какво произлазя отъ сичкото това? — Произлазя туй, че пѣсенята губи своята простота и накарва изслѣдователите

да нѣматъ камъ нея довѣрие. Тука оме длжни да кажеме и това, че който са е занималъ сериозно съ народното творчество, той твжрде лесно може да открие фалшивостта. Ние имаме петъ сборника народни пѣсни, но само трите отговарятъ на своето назначение, т. е. драгоцениятъ сборникъ на братия Миладинови, сборникътъ на Верковича и сборникътъ на В. Чолакова. Другите два сборника, т. е. сборникътъ на Богоева и на Безсонова (Богоевиятъ сборникъ е препечатанъ у Безсонова) не отговарятъ на своето назначение, а особенно послѣдниятъ. Но недостатците на Богоевскиятъ сборникъ не сж твжрде значителни. Освѣнъ нѣкои частни мѣста, които сжбирателятъ или не е разслушалъ добре, или пакъ ги е допжлнилъ съ свои собствени изобрѣтения, неговите пѣсни сж записани доволно добре. Но недостатците на Безсоновиятъ сборникъ сж безобразно голѣми. Въ своето предисловие, Безсоновъ говори, че помѣстенните въ неговиятъ сборникъ пѣсни сж записани отъ Ю. И. Венелина, отъ Н. Д. Катранова и отъ други бжлгаре. Да видиме какъ сж записана тие пѣсни. Ето ви една отъ тѣхъ.

На Старъ рѣжъ
Сбрехъ сж кирджали,
Да лѣнуватъ гирново
И да биждатъ людие,
Да грабнатъ жлти желтици,
Да зѣматъ красни момичи.
Шгеше Стоянъ да стане кирджали,
И моли му са майка му:
„Шгешъ ли, Стано, фѣрлишъ мя,
Стано ле!
Да фѣрлишъ майка си кѣхърня,
Кѣхърня и старъ,
Стано ле,
Да тя убиждатъ хайдуци,
Да тя удовиждатъ сѣмени,
Стано ле!

Тая пѣсенъ е дадена Безсонову отъ покойни Ю. Венелина, която, както са види, е била записана отъ оние наши даскале, които сж желале не да изнесатъ на видѣло народното творчество въ своята чистота, а да удостворятъ желанието на знамѣнитиятъ историографъ, който е желалъ да сжбере материалъ за кжрджалите. И така, гореприведенната пѣсенъ е била измислена . . . По ние смѣмо можеме да кажемъ, че по-голѣмата часть отъ пѣсните въ сборникътъ на Безсонова не сж по-добри отъ тая. Но да оставиме тоя незаслуживающа никакво внимание сборникъ и да кажеме нѣколко думи за сборниците на братия Миладиновици, на Верковича и на Чолакова. Въ сборникътъ на братия Миладиновици ние намираме единъ малакъ недостатокъ, т. е. въ оние пѣсни, които му сж биле дадени отъ нѣкои си Панигюрци и Коприщенци, братия Миладиновици сж направиле нѣколко важни погрѣшки, а особенно въ езикътъ. Изъ сичко са види, че тие, като македонски бжлгаре, не сж могли да разбератъ нѣкои мѣста въ горекананните пѣсни и „измѣнле сж ги“ по своето нарѣчие. У Верковича недостатците сж малко по-голѣми. Като сжрбо-хорватинъ, Верковичъ не е можѣлъ да вникне както трѣба въ тжнкостите на бжлгарскиятъ езикъ, и ние намираме въ сборникътъ му множество сжрбизми. Така, на примѣръ, той на много мѣста пише *ћ е р к а* намѣсто *к е р к а* или *ч е р к а* и *ћ е р д а н ъ* намѣсто *г е р д а н ъ* или *д ж е р д а н ъ*, а ние знаеме, че буквите *ћ* и *ђ* въ серезскиятъ округъ нѣматъ онова произношение, каквото иматъ въ Сжрбия. Звукътъ *д ж г*. Верковичъ би можѣлъ по-добре да замѣни съ *ц*, не-

жеи съ буквата ђ, защото македонците говорят ђерданъ м герданъ, а не ђерданъ. Но тие сѣ малки и незначителни пѣща. Ние искрено желаеме да видиме напечатанъ и вториятъ томъ отъ Верковичевите пѣсни, които, спорѣдъ както говори той самъ въ предисловието на първиятъ томъ, сѣ вече готови. Сборникътъ на Чолакова заслужа голѣма похвала, освѣнъ нѣкои маловажни недостатъци, за които ние мислиме да поговориме слѣдъ време и на друго мѣсто. А какво ще да кажеме за нашите бѣлгарски-народни приказници? — А какво ще да говориме, когато тие и до днесъ още не сѣ събрани. Нашите учени мъже нѣматъ време да събиратъ такива ситни работи. И наистина, ако тие да би са заняли съ това маловажно дѣло, то кой ще да върши голѣмите работи?

ПОЛЕЗНИ КНИГИ.

* * Cunningham, Major-General, R. E. The Ancient Geography of India. 1. The Buddhist Period, including the Campaigns of Alexander and the Travels of Hwen-thsang. (Trübner et Co). Авторътъ на тая книга е описалъ подробно и обстоятелно браминска, будайска и мохамеданска Индия. Разказите изъ неговите пътешествия, впечатления и приключения даватъ на това съчинение още по-голѣмо значение и праватъ го предъ нашите очи не-обыкновенно интересно. (Athen, №. 2257, стр. 105).

* * Le Her, E. Scenes de moeurs et recits de voyage dans les inq parties du monde. 2. Parties. 1871 г., in 8°.

* * Murray. Handbook for Travellers in Constantinople.

* * Wagner, Dr. Moriz Prof. Naturwissenschaftliche Reisen im tropischen America, ausgeführt auf Veranlassung und mit Unterstützung weiland Sr. Maj. des K. Maximilian II. von Bayern. Stuttgart. Gotta. (1871, in 8°, XXIV 632). Цѣна 2 талера и 12 шилберъ гроша. Това важно и превъзходно изложено съчинение принадлежи на известниятъ географъ-пътешественикъ, който е написалъ довольно много съчинения. На същиятъ авторъ принадлежи и замѣчателната книга „Теорията на Дарвина и законите при преселението на оранизмите.“

* * Е. Лихачова. Европейскіе реформатори. Съ четири портрета. Въ тая замѣчателна книга са описва животъ и дѣятелността на Яна Гуса, на Лютера, на Цвинглі и на Калвина.

РАЗЛИЧНИ ИЗВѢСТІЯ.

* Въ „Бир. Вѣдом.“ бѣше помѣстена дописка изъ Псковъ, въ която са говори за тамошните божеци и която неволно ни накара да си припомниме и нашите балдйовски и битолски просѣци. Ето какво са говори въ гореказаната дописка. „Два или три деня, по нѣкогашъ и четири, до онзи день, въ който ставатъ панаирете или други нѣкои религиозни тържества, отъ сѣка една страна са появяватъ божеци („юродиви“, „калѣки“ и „убоги“) или просто просѣци и намѣщатъ са или изнасятъ себѣ си предъ видъ или за продавъ. Нѣкой си промишленникъ, богатъ просѣкъ, който познава добре оние мѣста, дѣто са донася „купето“, отива при търговците, избира най-добрите екземпларе, т. е. най-обезобразенните и най-изуродованните личности, и купува ги у тѣхните водители; а ако „уродите“ сѣ самостоятелни, то са пазари съ тѣхъ самите за сичкиятъ панаиръ или до окончанieto на церковниятъ празникъ, и, съобразно съ представителността на оригиналтъ, дава му отъ 8 до 10 рубли на деньтъ. Като накупи доста куше, главниятъ арендаторъ отива при по-малките търговци и препродава имъ живата стока, като получи отъ тѣхъ доста добаръ каръ. Новите владѣтели на купето откупуватъ мѣста около черковите, дѣлатъ събранното съ стражарете или съ калугерете,

наръждатъ уродите на изложбата и събиратъ твърде голѣми сумми. Законсѣлните търговци, които не сѣ успѣле да купатъ стока и да я изнесатъ на изложбата, предприимаватъ различни хитрости, които могатъ да зачудатъ даже и парижските крадци. Така, напиримѣръ, тие прекупуватъ нѣколко не твърде обезобразенни и за ефтина цѣна личности, намазватъ лицата имъ съ витриолъ и съ други разѣдающи вѣщества, и нашарватъ образете на нещастните така искусно, щото даже и индѣйците би имъ позавидовале. Слѣдъ нѣколко минути човѣкътъ става ужасающе парче мѣсо, съ отворени рани, покрито съ кръвъ и пр. Корреспондентинтъ говори още, че мнозина печѣлатъ съ дѣцата си, т. е. ослѣпватъ ги и обезобразяватъ ги, и расхождатъ са съ тѣхъ по сичка Россия. Ние би желале да знаемъ, не праватъ ли сѣщото балдйовските и битолските просѣци? Единъ нашъ приятель ни увѣрява, че нашето предположение е чиста дѣйствителност.

* Г. Дюшартръ е съобщилъ на „Парижската Академия“ твърде интересни свѣдѣния за оние растения, които носятъ название mimosas и draseras. Листата на първите са отличаватъ съ необыкновенна чувствителностъ. Ако ги побарате, ако загърми нейде гърмотевица, ако произлѣзе около тѣхъ трѣсакъ отъ кола или отъ друга нѣкоя причина, ако пушнете близо, даже и ако извикате надъ тѣхъ, то тие мгновенно са закриватъ. Дрозозата е чувствителна само тогава, когато са достъгнете до нея съ ръката си. Рѣсниците на клѣпките отъ листето на тие растения испущатъ изъ себѣ си малки капчици смола или дѣпало (colle), на който са залѣпватъ нѣкои насѣкоми. Сѣки пътъ, когато са попадне нѣкое насѣкомо, вжикащите рѣсници на клѣпачете са затварятъ, закриватъ го въ себѣ си и испущатъ го вече слѣдъ нѣколко деня, когато имъ дойде време да испуснатъ изъ себѣ си изново дѣпало и да хванатъ новъ ловъ. Ако до клѣпачете са доближава нѣколко пъти живо животно, то растението губи вече своята особенностъ. А защо и за какво? Науката ще да отговори слѣдъ време.

* Единъ отъ основателните членове на нашето „Дружество за распространение полезни знания“, г. Михайлъ Атанасовичъ, редомъ изъ Нишъ, защита преди нѣколко деня своята диссертация и получи степень докторъ на медицината.

ИЗВѢСТІЕ.

На 21. Мая т. г. са изгѣгли издадената лотерея въ полза на бѣлгарското Браилско училище. Бройовете на сериите и билетите, които печѣлатъ, сѣ слѣдующите:

Серия А брой 198	№ 199	Франки	50
» » » 275	» 376	»	40
» » » 248	» 349	»	30
» » » 20	» 20	»	20
» Б » 243	» 690	»	200
» » » 19	» 466	»	150
» » » 352	» 722	»	100
» В » 177	» 918	»	300
» » » 41	» 781	»	250

Сичко фр. 1140

Оние господа, които печѣлатъ, са умоляватъ да изпроводатъ билетите си до училищното настоятелство, за да имъ са внесатъ печѣлбите.

Браила, 23. Мая 1875 год.

За учил. Настоятелство учил. Управителъ
Т. Пѣшовъ.